

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för stad och land

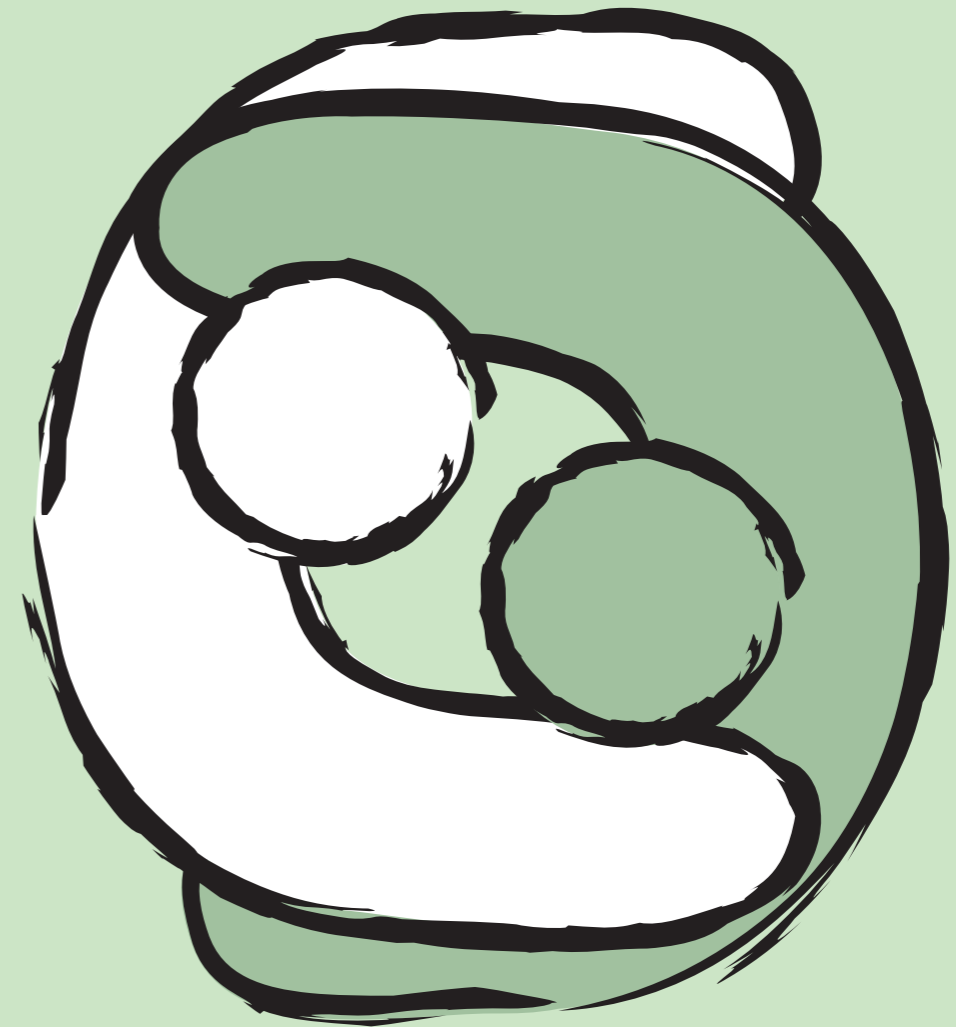
Omfamning

En lekvänlig utemiljö för Byle Gårds hospice

Hannes Erixon

Avdelningen för landskapsarkitektur

Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, Uppsala 2014

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Själständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2014 Hannes Erixon, e-post: hannes.erixon@gmail.com
Titel på svenska: *Omfamning - En lekvänlig utemiljö för Byle Gårds hospice*
Title in English: *Embrace - A Play-friendly Outdoor Environment for Byle Gård Hospice*
Handledare: Susan Paget, institutionen för stad och land
Examinator: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land
Foto och illustrationer: tillstånd av angiven fotograf och CC (Creative Commons), i övrigt författaren där inget annat anges
Originalformat: A3
Nyckelord: lek, barn, hospice, natur.
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Förord

När jag fick möjlighet att arbeta fram ett gestaltungsförslag till hospicet Byle Gårds utemiljö som examensarbete, kändes det som ett stort och meningsfullt förtroende att förvalta. Jag har försökt skapa ett förslag där det som kan upplevas som en tung och svår miljö bättre ska kunna berika de personer som vistas där, med fokus på besökande barn.

Detta har varit en spännande resa med både upp och ner. Även om man ibland "hatat arbetet" så har uppgiften alltid känts både viktig och meningsfull. Att skriva ett examensarbete är ingen enmansuppgift och det har stundtals känts ensamt, därför skulle jag vilja rikta ett stort tack till:

- Min handledare Susan Paget för din klokhet och ditt peppande engagemang under arbetets gång.
- Petter Åkerblom och Ylva Dahlman som examinerat och bidragit med konstruktiv kritik till detta arbete.
- Sweco Architects i Uppsala för kontorsplats, goda råd och trevligt sällskap!
- Catrin Viksten, förvaltare för Byle Gård på fastighetsbolaget Hemsö, för ett gott samarbete.
- Personalen på Byle Gård som bidragit med värdefull information.
- Sist men inte minst min familj och mina vänner för er uppmuntran och support genom hela arbetets gång.

Med denna kurs avslutar jag mina studier på landskapsarkitekturprogrammet. Det har varit en rolig och lärorik resa.

Hannes Erixon

Sammanfattning

Syfte med detta examensarbete är att ta fram ett gestaltungsförslag för utemiljön på Byle Gårds hospice. Målsättningen är att ge besökande barn en lekvänlig utemiljö samt att tillvarata och utveckla tomtens befintliga kvaliteter för patienter, besökare (vuxna och barn) och personal.

Med enkla medel vill jag lyfta fram de befintliga naturkvalitéerna på tomten och skapa en varierad och rekreativ miljö för alla åldrar. Jag vill inbjuda till rörelse runt tomten och erbjuda olika sinnesupplevelser som ger vila i det tunga allvar som vilar över hospicet, där anhöriga och personal tillbringar den sista tiden tillsammans med patienten.

Som grund för gestaltningen har jag studerat forskningsbaserad litteratur om barn och deras utemiljöer samt litteratur om palliativ vård. Jag har även vid flera tillfällen intervjuat personal och fastighetsförvaltaren på Byle Gårds hospice för att tillgodose verksamhetens specifika behov i mitt utformningsförslag.

En slutsats jag dragit utifrån litteraturen jag läst är att barn inte har så stort behov av traditionellt utformade lekplatser då de mest är utformade utifrån vuxnas syn på lek. Det som barnen behöver är att utemiljöerna de vistas i är lekvänliga. Naturmiljöer är de i särklass mest upplevelserika miljöer som barn kan leka i. Dessa miljöer är mycket inspirerande och rekreerande, även för vuxna. Detta teoretiska perspektiv har varit en inspirationskälla till gestaltungsförslagets koncept: Omfamning.

Summary

The purpose of this master thesis is to create a design proposal for Byle Gård's outdoor environment that satisfies visiting children's needs and utilizes the qualities of the property for patients, visitors and personnel. The aim of the design suggestion is to enhance the playability all over the property by developing the existing nature qualities for both children and adults together. This thesis's target audiences are landscape architects and the property manager of Byle Gård.

Background

On Byle Gård Hospice terminally ill patients spend their last days in life. It is also a meeting place where relatives and friends come to visit and take farewell. It is therefore important that the outdoor environment supports both patients and visitors, both children and adults, as friends and relatives often can be the best support to the patient. Byle Gård is also a demanding workplace for the personnel as the caring times are short and the deaths frequent.

Methodology

The design has been based on research-based literature about children and their outdoor environment as well as literature about palliative care. I have also interviewed the personnel and the property manager at Byle Gård to implement the sites specific needs in my design.

Here I present my main literature:

- Children and Their Urban Environment is written by two culture geographers, Claire Freeman and Paul Tranter. It deals with children's situation in the cities of today and how the premises are changing both for better and worse. The authors challenge us to consider children's need when designing urban space since they are our future.
- "Lek äger rum" (Play takes place) by landscape architect Anna Lenninger and science journalist Titti Olsson question our views on play and children's outdoor environment and play space. The interview many researcher and knowers that

give their opinion on what is a good outdoor environment for children and how they are created.

- To learn more about palliative care I consulted "Slutbetänkandet från kommittén om vård i livets slutskede (SOU 2001:6)" (Final Report from the Committee on Care in the Final Stage of Life) and Henoch's "Palliativ vård : vad är det?" (Palliative Care: What is it?).

Design

One of the most important goals in the design has been to satisfy the visiting children's needs as wells creating a supporting environment for patients, visitors and personnel. By simple means enhancing the existing nature qualities I want to create a varied and recreational environment for all ages. I want to encourage movement around the property and offer different sensory experiences that together give rest to heavy and troubled minds that ponder death and their last moments together with a dying loved one.

The property

The property has a total area of 18 600 m². The main building is situated in a fully grown mixed forest that consist of maple, aspen, birch, pine and spruce. The under vegetation consists young brushwood plants that seriously hinders the accessibility. The lawn is surrounded by several tall pines. A lilac shrubbery lies north of the main building. The majority of the vegetation has a wild character.

Byle Gård demand's

Here follows the most important demands of Byle Gård:

- A play-inspiring environment for visiting children.
- Secluded places for conversation, rest and fellowship.

Byle Gård's plot with the horseshoe-shaped main building. The dashed mark shows the part of the site design proposal covers. Source: Eniro/© Lantmäteriet, i2012/901.

Analysis

A great quality is that the main building is embraced by fully-grown woods. It has potential to be used for recreation and play. Here an old earth cellar is hidden as an interesting ruin from old times.

The whole property is spacious. The lawn in the east gives room for vivid play such as running around or kicking ball.

The inner courtyard is accessible from the common dining room and the two living rooms and can be experienced from the inside around the year.

The east entrance prohibits visitors and patients from using it because of the patio for the personnel. This hinders movement out into the surroundings.

A plantation at the inner courtyard's northeast corner hinders movement out in the garden.

The inner courtyard has few areas for secluded fellowship and little space for bed-bound patients.

The property offers few possibilities for strolling around.

Programme Vision

The different goals in the programme are based on the literature, the interviews and the analysis, this is the foundation for my design.

General goals

- Increase the play quality for children and create nature experiences for all sense, both for children and adults.

- Develop the nature qualities all over the property (especially in the woods).
- Increase the accessibility around the property for visitors patients and disabled by creating paths for small walks. That creates possibility for wheelchair bound patients to take a small tour to get some fresh air.
- Secluded places for conversation, rest and fellowship.
- A nice patio for smoking patients.
- Exchange potplants with proper plantings.
- Create an environment with feasible maintenance needs.

Concept

The concept has been inspired of the shape of the woods and the building. It responds to the difficult situation that patients, visitors and personnel are experiencing. I want the design to embrace all the qualities of the woods and create an environment that accepts and embraces all moods.

I don't want to create a contemplative cemetery feeling. I want the environment to be friendly and embracing, giving the visitor and the patient a "hug" in one of the toughest moments of life.

The milieu should promote life, energy and joy. An experiential environment that stimulates many senses and offers surprises.

The environment should offer rest and distraction from dark thoughts, at least for a while, a place to breathe. The goal is not to add a single traditional playground to where the children are bound but to create play milieu with values all over the property.

Discussion

During this design process I have learned a lot about how good environment for children look. To design the outdoor environment for Byle Gård has given me the possibility to create freely, with help of the input of the specific premises and demands given by the personnel. To create environment for children is never static process it always includes reading and interpreting the properties of the specific site

Play isn't something exclusive for children. I believe creative environment can be creative for all ages. What I define as play-friendly environments I also think benefits adults. The creativities of children and adults are synonymous. It creates unforeseen ideas, opens up for new possibilities and is out of reach from logic (Bergström 1997, referred in Lenninger & Olsson 2006, p.51).

Today children environments are separate. Children are supposed to stay at the playground to not disturb other public places. For a lasting development social age segregation has to be reduced.

I therefore tried to create an environment where children and adult can thrive together, e.g. a butterfly restaurant at the border of the lawn where young and old can get fascinated together.

During this master thesis I have also looked deeper into the subject of hospice environments. I have also discovered how the child perspective can enrich my design process.

A sensory environment with varied vegetation is not only a good place for play but also an interesting place experience for adults.

New questions

Are today's environments for adults suitable for children? Are children's environments good for adults? How can we make places where we can thrive together?

How can we learn to value nature and grow an interest to manage it if we don't experience it as children? I believe nature experiences in the childhood are important bricks in a lasting community building perspective.

Koncept plan.

Koncept illustration.

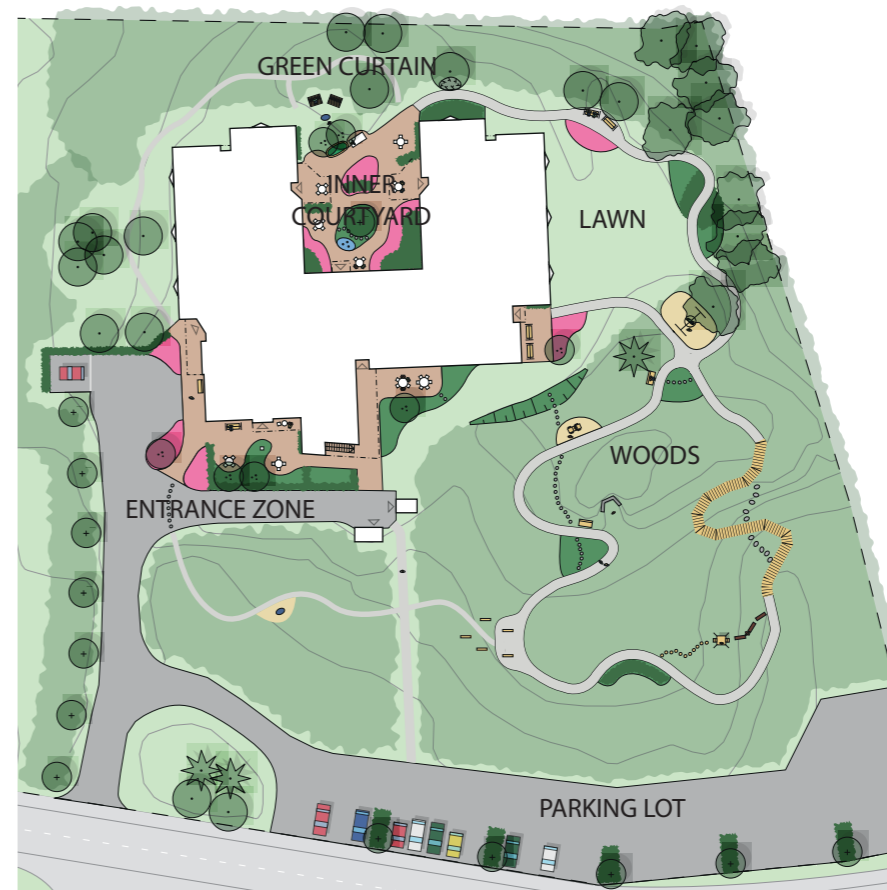
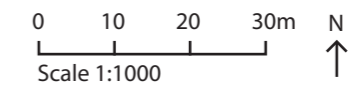

Illustration plan.

- Legend**
- Concrete brick
 - Asphalt
 - Sand
 - Gravel
 - Grass / Lawn
 - Mixed woods
 - Beautiful existing tree
 - New tree
 - Tree with multiple trunks
 - Perennial plantings
 - Hedges and bushes
 - Wooden walk
 - Outdoor furniture
 - Entrances

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Sammanfattning	3
Summary	4

INLEDNING

Syfte & avgränsning	7
Målgrupp & redovisning	7

METOD

Arbetsgång	8
Litteratur	8
Platsinventering, samtal & studiebesök	8
Analys & program	8
Gestaltning	8

TEORIDEL

BARN, LEK & HOSPICE

Bra miljöer för barn	9
Lek	9
Lekvärdesfaktorn	9
Lekplatser	9
Naturupplevelser	10
Vård i livets slutskede	10
Slutsatser	10

STUDIEBESÖK

Malmö	11
Köpenhamn	11
Stockholm	11

BYLE GÅRD

INVENTERING

Platsbesök	12
Samtal	12
Byle Gårds önskemål	12
Orientering	13
Omgivning	13
Tomten	14
Byggnader	14
Vegetation	15
Topografi	15
Hårdgjorda ytor	16
Användning och klimat	16
Huvudbyggnaden	17

ANALYS

Fotodokumentation	18
Analysplan	18
Kvaliteter	19
Brister	19

PROGRAM

KONCEPT

GESTALTNINGSFÖRSLAG

Ett omfattande leklandskap	22
Skogen	23
Innergård, Skogsridå & Gräsplan	25
Innergård	26
Gräsplan	27
Skogsridå	27
Entrézon	28
Parkering	29

REFLEKTION

HUR FUNGERAR FÖRSLAGET?

	30
GENERELLT	30
Besökande barn	30
Vuxna besökare	31
Patienter	32
Skötsel	32

HUR FUNGERADE METODEN?

	32
Arbetsgång	32
Intervjuer	32
Platsinventering, Analys & Program	32
Studiebesök	33
Personlig reflektion & nya frågor	33
Presentation för Byle Gård	33
Till sist	33

REFERENSER

34

INLEDNING

När jag skulle välja ämne för mitt examensarbete ville jag jobba med gestaltning och lära mig mer om utformning av miljöer för barn. Genom universitetslektor Susan Paget fick jag veta att fastighetsbolaget Hemsö sökte efter en landskapsarkitektstudent som ville ge ett förslag till vidareutveckling av utemiljön på vuxenhospicet Byle Gård i Täby kyrkby norr om Stockholm.

Den huvudsakliga anledningen till önskemålet om hjälp från en landskapsarkitektstudent var att utemiljön inte erbjöd något som riktade sig till besökande anhörigas barn. Ytterligare en anledning var att det mesta av patienternas och besökarnas utevistelse idag är begränsad till innergården medan den övriga utemiljön sällan används. För att förbättra fastighetens utemiljö har en budget avsatts.

På Byle Gård finns och möts människor i en av livets svåraste stunder, när man tar farväl av någon som är på väg att dö. Det är därför viktigt att utemiljön ger så stort stöd som möjligt till patienter och besökare, både vuxna och barn.

Här vårdas svårt sjuka vuxna över 18 år under sin sista tid i livet. Det är också en mötesplats dit patienters anhöriga kommer för att besöka dem och ta farväl. Besökarna är anhöriga och vänner av alla åldrar, även barn. Ett hospice är också en krävande arbetsplats för personalen då vårdtiden för patienter oftast är kort och dödsfallen många. För alla som vistas på Byle Gård, en kortare eller längre tid, kan utemiljön vara av stor betydelse.

Syfte & avgränsning

Examensarbetet syftar till att ta fram ett gestaltungsförslag, för Byle Gårds utemiljö, som ger besökande barn en lekvänlig utemiljö. Därför har min huvudfråga varit:

”Hur kan utemiljön för Byle Gård gestaltas så att besökande barns behov får större fokus och fler av tomtens kvaliteter samtidigt tas till vara för patienter, besökare och personal?”

Gestaltungsförslaget avser att skapa en utemiljö som ger möjlighet för alla åldrar att leka tillsammans, även vuxna. Samtidigt som Byle Gårds praktiska behov adresseras i utemiljön.

Arbetsområdet omfattar den östra sidan av Byle Gårds tomt. Den västra sida tas inte med i detta projektet eftersom den ska bebyggas med ett äldreboende och då kommer att göras om från grunden inom kort.

Målgrupp & redovisning

Målgruppen för mitt arbete är landskapsarkitekter samt fastighetsförvaltare och hospicepersonal.

Redovisningen, som är i A3-format, består av ritningar, illustrationer, bilder och en skriftlig beskrivning.

Byle Gårds tomt med den hästskoformade huvudbyggnaden. Markeringen visar arbetsområdet som förslaget omfattar. Källa: Eniro/© Lantmäteriet, i2012/901. (Skala 1:1360)

METOD

Här beskriver jag hur jag har gått till väga för att skapa mitt förslag till utemiljö för Byle Gårds hospice.

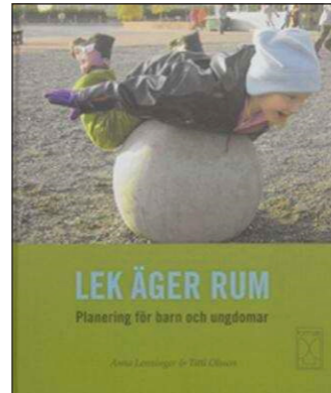
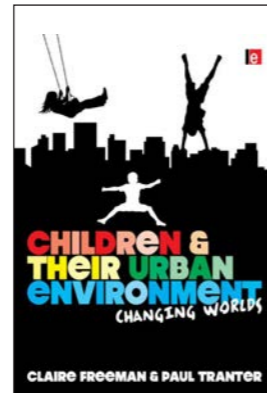
Arbetsgång

Min arbetsgång har följt metoden inventering-analys-program-gestaltning som är ett vanligt arbetssätt för landskapsarkitekter vid gestaltungsuppdrag. Vid inventeringen har jag samlat information från litteratur, platsbesök, intervjuer, fotografier och kartor. Jag har även gjort studiebesök på lekplatser och i lekmiljöer. I analysen presenterar jag kvaliteter och brister som jag kommit fram till under inventeringen. Utifrån analysen har jag gjort ett program, och med grund i detta har jag genom en skissprocess skapat mitt gestaltungsförslag.

Litteratur

Mitt fokus för detta examensarbete har varit att ge ett förslag till utformning av Byle Gårds utemiljö. Jag har valt att använda forskningsbaserad litteratur som en utgångspunkt i gestaltningen och tillämpa vad erkända experter på området menar är inspirerande och utvecklande lekmiljöer för barn. För att ge gestaltningen en teoretisk grund i forskningen om barn och deras utemiljö samt hospicemiljöer, har jag valt att studera följande litteratur i min teoristudie för att försöka sammanfatta kunskapsläget:

- Children and their urban environment - Freeman & Tranter (2011)
- Lek äger rum - Lenninger & Olsson (2006)
- Döden angår oss alla: värdig vård vid livets slut : slutbetänkande. (SOU 2001:6)
- Palliativ vård : vad är det? - Henoch (2011)

Två av de viktigaste böckerna som varit min huvudlitteratur om barn och deras utemiljö.

Freeman & Tranter tar upp barns situation i världens städer idag och hur barns omgivning, aktiviteter och upplevelser förändras både till det bättre och det sämre. Författarna utmanar till att förbättra barns villkor i stadsnära utemiljöer, vilket är en av grundstenarna för att kunna bygga ett uthålligt samhälle i framtiden enligt författarna.

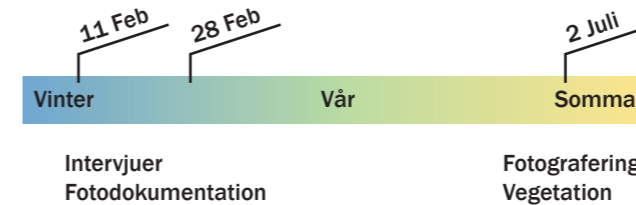
Lenninger & Olsson utgår från svenska förhållanden och ifrågasätter hur vi ser på barns utemiljöer och lek idag. De intervjuar även många sakkunniga och forskare som ger sin syn på vad som karakteriserar bra utemiljöer för barn och hur sådana miljöer kan skapas.

Slutbetänkandet från kommittén om vård i livets slutskede (SOU 2001:6), har tillsammans med Henochs ”Palliativ vård : vad är det?”, utgjort teoretisk grund för mitt hospiceperspektiv.

Platsinventering, samtal & studiebesök

För att inventera Byle Gård har jag gjort besök vid tre tillfällen under olika årstider. Jag har rört mig runt på tomtens med ett kartunderlag och gjort anteckningar om utemiljöns egenskaper, kvaliteter och brister. För att kunna återse tomtens under hela gestaltungsprocessen har jag fotodokumenterat miljön vid alla besökstillfällen.

Planen jag använde under inventeringen är Täby kommuns grundkarta över Byle Gård. Det är också den grundkartan jag utgått ifrån när jag gjort alla planer i detta examensarbete.

Tidslinje över platsbesök.

För att utreda verksamhetens olika behov har jag samtalat med förvaltaren Catrin Viksten och nyckelpersoner i personalen som verksamhetschefen, chefsjuksköterskan samt biträdande verksamhetschefen som även har fastighetsansvar. Min samtalsmetodik har inspirerats av den ostrukturerade forskningsintervjun (Gillham 2008, ss. 73-81) där de intervjuade personerna tilläts att tala fritt kring ämnet. Samtalen genomfördes i grupprum på Byle Gård. Vid mitt första samtal ställde jag frågor om hur verksamheten fungerade, hur utemiljön användes och om det fanns särskilda önskemål. Vid det andra samtalstillfället några veckor senare visade jag ett första utkast till dispositionsplan för att få deras respons samt ställde frågor som uppkommit under arbetets gång.

Jag har gjort studiebesök på lekplatser och lekmiljöer både i Sverige och Danmark för att orientera mig och för att få inspiration i arbetet. Gemensamt för de platser jag besökt är att de är uppskattade, välanvända av barn och har kopplingar till natur och/eller konst. Jag har medvetet valt bort att besöka lekplatser i institutionsmiljöer som till exempel sjukhus och skolor då min tanke har varit att skapa en hem- och naturlig miljö med lekaspekter. Vid mina studiebesök fotograferade jag mycket för att

dokumentera de sinnliga upplevelser jag gjort och minnas platsernas kvaliteter.

För att i början arbetet bilda mig en uppfattning av hur uppskattade och professionellt erkända lekplatser ser ut besökte jag exempel framhållna av Lenninger & Olssons (2006). Senare, i mitten av arbetsprocessen sökte jag inspiration till hur man kan utforma en skogslekmiljö utifrån de kunskaper jag fått i min teoristudie. Då hittade jag Blockrikets äventyrslekplats i Annika Nyströms (2011) bok ”Stockholms lekpark: upptäck staden från ett lekperspektiv”. Jag valde att besöka den för att kunna uppleva och förstå dess kvaliteter, då den för mig framstod som ett föredöme.

Analys & program

I analysen har jag bedömt tomtens kvaliteter och brister utifrån platsinventering, intervjuer och litteratur. Kvaliteterna och bristerna har jag sedan redovisat i analysplanen och en beskrivande text. Jag har baserat programmet på analysen och på önskemålen från Byle Gårds förvaltare och personal. Programmet har också formats utifrån litteraturen.

Gestaltning

För att skapa mitt gestaltungsförslag för utemiljön har jag försökt ge form åt programmet genom en iterativ skissprocess. Genom många plan- och perspektivskisser där olika funktioner lagts till, flyttats eller tagits bort har ett förslag vuxit fram. Jag har mestadels arbetat manuellt med skisspapper och penna med både planer och fotografier som underlag. I processen har jag försökt att hitta en optimerad disposition och ett behagligt rörelsemönster på fastigheten. Huvudutmaningen har varit att koppla byggnaden till dess omgivning och tillgängliggöra tomtens oslipade kvaliteter. Jag har kontinuerligt utvärderat förslagen mot programmet samt vid flera tillfällen presenterat för fastighetsförvaltaren.

TEORIDEL

BARN, LEK & HOSPICE

Nedan sammanfattar jag vad litteraturen säger om utemiljöer för barn och hur barn använder dem. Jag beskriver också begreppet ”vård i livets slutskede”.

Bra miljöer för barn

På de flesta platser som används av vuxna vistas också barn. Därför är det viktigt att alltid ha barns behov i åtanke vid utformning av offentliga miljöer, vilket sällan sker idag (Freeman & Tranter 2011, ss. 7, 32). Olika åldrars aktiviteter begränsas ofta till separerade platser, en slags ålderssegregation. Barn låter sig dock inte begränsas till att bara leka på lekplatser som definierats av vuxna, utan bär alltid möjligheten till lek med sig oavsett var de befinner sig (Nilsson 2007, s. 92).

Naturmiljöer med dess olika material och årstidsförändringar utgör de mest variationsrika och multifunktionella platserna för lek (Lenninger & Olsson 2006, ss. 100-105). Viktiga material för att skapa en inspirerande miljö för barn är buskar, träd, stenar, sand, vatten samt lekredskap (Lenninger & Olsson 2006, s. 17). Lövsly (unga bestånd av självsådda lövträd) är till exempel ett utomordentligt lekmaterial som barn uppskattar oavsett vad vuxna tycker om det (Nilsson 2007, s. 28).

När det gäller lekmiljöers storlek kan kvalitet aldrig ersätta kvantitet. En för trång lekmiljö förblir för trång oavsett hur mycket den upprustas. Goda lekmiljöer är rymliga och har kuperad terräng med en blandning av öppna ytor och vegetationsytor av buskage och träd (Mårtensson 2004, refererad i Lenninger & Olsson 2006, s. 19).

När man i Malmö stad i mitten av 1990-talet undersökte vad som karaktäriserade de mest attraktiva barnmiljöerna kom man fram till att de två viktigaste faktorerna var förutsättningar för social samvaro och möjlighet till naturupplevelser (Lenninger & Olsson 2006, ss. 110-111). Barn i de lägre skolåldrarna behöver möjlighet och inspiration till att röra på sig. Barn i tidiga tonåren däremot behöver ställen att ”slappa och hänga” på (Nilsson 2007, s. 19). Åberg (2012, ss. 28-32) skriver att det viktigaste för tonåringar är att de har platser där de kan vara ifred och umgås ostört. Men även att de har platser där de kan visa upp sig. En variationsrik utemiljö uppskattas av dem, precis som av andra åldrar, eftersom alla är individer med individuella behov.

Periferi - se

Centrum - synas

Tonåringar behöver både platser för att ”se på” och platser att synas på.

Lek

Barn är kreatörer och inte bara användare av färdiga platser. De vill vara med och påverka miljöerna de befinner sig i (Freeman & Tranter 2011, s. xiii).

Barns möjligheter till icke styrd lek och att fritt utforska sina omgivningar har minskat drastiskt de senaste årtiondena. Detta trots att det är av stor betydelse för deras utveckling (Freeman & Tranter 2011, ss. 19, 24). Barn undersöker omgivningen fysiskt med hela sin kropp, till exempel genom att springa, hoppa, gunga eller rulla (Lenninger & Olsson 2006, s. 55). Barn har en stark drift inom

sig att upptäcka och aktivt delta i sin omgivning. De vill gärna bli sedda och söker ofta offentlig uppmärksamhet (Freeman & Tranter 2011, s. 15).

I England genomfördes en studie om barns lek- och naturupplevelser, med 1150 vuxna och 502 deltagande barn. Studien visar att 85 % av föräldrarna önskar att barnen kunde leka utan övervakning i naturområden. 81 % av barnen ville ha större frihet att leka utomhus. Resultatet har bekräftats av studier i flera länder (England Marketing 2009 refererad i Freeman & Tranter 2011, s. 168).

Barn bär alltid leken med sig. Leken sitter inte i lekredskap utan i användaren. En bra lekplats får inte vara för ”färdig” (Lenninger & Olsson 2006, ss. 61-62, 130). Även om man inte kan ha löst material att bygga och leka med i alla miljöer så kan man skapa flexibla miljöer genom att tillföra nonfigurativa föremål. De ger utrymme för barns egna tolkningar och styr inte aktiviteterna så hårt (Lenninger & Olsson 2006, ss. 100-105). Platser för lek kan skapas utan att behöva ha formen av traditionella lekplatser (Nilsson 2007, s. 7). En vanlig bänk kan till exempel användas på många olika sätt i barns lek (Nilsson 2007, s. 29).

Lekvärdesfaktorn

Lekvärdesfaktorn är en ny metod för att bedöma lekkvaliteten i förskolors utemiljöer. Verktaget är framtaget av Malmö Stad (2011) för att göra ”mjuka värden tydligare och lättare att förstå och kräva”. Sommaren 2013 skrevs en motion som föreslår att även Stockholms stad ska utveckla ett liknande verktyg (Jernberg & Olsson 2013).

En alternativ till lekvärdesfaktorn är Patrik Grahn's Parkkaraktärer, som jag har erfarenhet av sedan

mitt kandidatarbete (Erixon 2011). Jag valde dock att använda den nyare metoden som på ett tydligare sätt kopplar till teorin jag läst. Även om lekvärdesfaktorn är avsedd för granskning av förskolegårdar anser jag att den visar på många kvaliteter som alla åldrar kan uppskatta.

Lekvärdesfaktorn tar upp följande aspekter av lekkvalitet:

1. Rymlig tomt
2. Olika zoner: Lugn- ro- och sittzon, rörelselekszon med redskap och topografi, och vild vegetationszon att få vara ifred i
3. Tillgänglighet för rörelsehindrade
4. Varierad topografi och vegetation med sol och skugga
5. Lekutrustning integrerad i landskapet (inte inramad i fyrkantiga hav av fallskyddsmaterial)
6. Löst material, vatten, insekter och årstidsmarkörer
7. Fönster med utsikt mot grönska samt bra kopplingar mellan ute och inne, så att man lätt kan ta sig ut

Lekplatser

Traditionella lekplatser är ofta skapade utifrån vuxnas bild av vad som är lek (Lenninger & Olsson 2006, s. 132). I sin studie 1977 av hur barn använder lekplatser lägger Eva Norén-Björn märke till att den mesta leken faktiskt inte sker på själva redskapen utan mellan dem. Dessutom är lekplatserna hon studerar placerade utan att förhålla sig till omgivningarna och de saknar löst material att leka med (Eva Norén-Björn 1977, refererad i Lenninger & Olsson 2006, s. 9).

Det är viktigt att det uppstår en rumslig dynamik mellan de olika platserna på en lekplats så att de hänger ihop och inte är separat utspridda funktioner. När barn skapar ”bon” som de rör sig mellan på lekplatsen är det tydligt att de trivs. (Lenninger & Olsson 2006, s. 17).

Lekplatser skulle vara betydligt mer varierade om man gestaltade utifrån platsens egenskaper snarare än utifrån lekredskapstillverkarnas kataloger (Lenninger & Olsson 2006, s. 100). Ekolekplatser som med hjälp av vegetation och naturmaterial skapar olika rum och aktiviteter kan både ge ekologiska och ekonomiska fördelar gentemot lekredskapsbaserade lekplatser (Lenninger & Olsson 2006, s. 124).

Naturupplevelser

Naturkontakt har i flera studier visat sig ha positiva hälsoeffekter. Naturupplevelser minskar till exempel stress och påverkar återhämtning positivt, bidrar till tillfredsställelse på jobbet och gör att patienter behöver mindre doser av smärtlindrande medicin. Studier har även gjorts bland barn, och till exempel barn på sjukhus och barn i svåra livssituationer har påverkats positivt av naturkontakt. Kravlösa naturliga miljöer är bra platser för familjer att koppla av på utan att de behöver göra någon särskild aktivitet (Freeman & Tranter 2011, s. 164-165).

Här följer en exemplifierande lista på upplevelsevärden som naturmiljöer kan erbjuda (Freeman & Tranter 2011, s. 165-166):

- Vädrets skiftningar i temperatur, vind och nederbörd.
- Vattnets betydelse i naturen, vad som skiljer en torr plats från en fuktig och var olika växter trivs.
- Årstidernas variationer som när löven spricker ut eller faller av, när växterna blommar eller frukterna mognar och när man badar i sjön eller åker skridskor på isen.

- Landskapets höjder, sänkor och sluttningar.
- Naturens strukturer som hårda och mjuka underlag, samt spröda, sega, tåliga, sköra, tillfälliga eller mångåriga växter.
- Mönster i naturens växtlighet, till exempel naturligt spridda eller medvetet planterade, rikligt eller sparsamt, tätt eller glest och slumpmässigt spritt eller regelbundet växande.

Naturupplevelsen behöver inte vara en urskog en lång bilresa bort, utan den kan finnas mitt i staden i form av insekterna i planteringen, skogsdungen i parken eller ogräset som tränger upp genom asfalten (Freeman & Tranter 2011, s. 171).

Barns möjlighet att leka i naturmiljöer minskar kraftigt (Freeman & Tranter 2011, s. 22). Alla barn borde dagligen ha möjlighet att uppleva natur på nära håll med alla sinnen. Det är grundläggande för den kognitiva, emotionella och fysiska utvecklingen. Dessutom menar författarna att naturupplevelser är viktiga i ett längre perspektiv då det visat sig att barn som växer upp med bristande naturkontakt blir mindre intresserade av naturen som vuxna. För att barn och vuxna ska värdesätta naturen och få ett intresse av att förvalta den behöver de få med sig naturintresset redan från barnsben (Freeman & Tranter 2011, s. 159-163).

Barn verkar trivas bättre i icke gestaltade naturmiljöer än i välskötta parker. På de vildare platserna kan barnen stöka till det, bygga saker och leka i naturen (Freeman & Tranter 2011, s. 172). Att skapa kojor tycks vara ett grundläggande behov. Barnet får uttrycka sin kreativitet och alla sinnen stimuleras när hela kroppen används. Kojor kan byggas på många sätt, och ibland kan det räcka med några pinnar mot ett träd (Lenninger & Olsson 2006, ss. 44, 49).

Vård i livets slutskede

Vid hospice ges palliativ vård i livets slutskede. Palliativ vård innefattar i allmänhet all vård som inte har som syfte att bota en sjukdom utan endast att lindra symptomen. Hospicevård handlar om det sena palliativa skedet då patienten har ett fåtal veckor kvar i livet (Hench 2011).

World Health Organization har definierat att palliativ vård ”bygger på ett förhållningssätt som syftar till att förbättra livskvaliteten för patienter och de närstående, genom att förebygga och lindra lidandet genom tidig upptäckt, bedömning och behandling av smärta och andra fysiska, psykosociala och andliga problem som kan uppkomma i samband med livshotande sjukdom.” (Nationella rådet för palliativ vård 2013-08-08)

Palliativ vård kan alltså sägas syfta till att ge patienten och de anhöriga en så smärtfri och bra sista tid tillsammans som möjligt. Palliativ vård innebär ett helhetsperspektiv där patientens fysiska, psykosociala och existentiella behov tillgodoses (Kommittén om vård i livets slutskede 2001, ss. 132-133).

Utredningen ”Döden angår oss alla - värdig vård vid livets slut” påpekar vikten av en god fysisk miljö för patienterna att få tillbringa sin sista tid i. Det behövs platser att samtala ostört och möjlighet för de anhöriga att kunna växla mellan närhet och avskildhet till patienten (ibid, s. 63). Anhöriga kan vara de som ger patienten det bästa stödet. Därför är det viktigt att hospicemiljön kan möta de besökande anhörigas behov, oberoende av ålder (ibid, s. 38).

Slutsatser

Naturmiljöer är bland de mest upplevelserika miljöer som barn kan vistas i. Lek är ett naturligt tillstånd för barn, och i naturmiljöer kan barn ”stöka till det”, skapa, förändra och undersöka sin omgivning. Barn är kreatörer.

Barns lek låter sig inte begränsas till endast lekplatser utan är något som barn bär med sig var de än befinner sig, redo att utforska miljön med alla sinnen.

Till skillnad från traditionella lekredskapsbaserade lekplatser har naturmiljön en stor komplexitet och en årstidsvariation med upplevelser för alla sinnen. Naturmiljöer har utvecklats över tid och är naturligt variationsrika och multifunktionella.

Lekredskap kan vara bra för att sätta igång leken, men det viktigaste för en bra lekplats är dess struktur, alltså hur den avgränsas i olika rumsligheter. I naturen finns en mångfald av varierade rumsligheter och också löst material (såsom pinnar, grus och löv) som barnen kan skapa och leka med. Den rumsliga variationen och materialet ger barnen en upplevelserik miljö där de kan utvecklas genom leken.

Patienter i livets slutskede behöver en god fysisk miljö. Det är också viktigt att behoven för besökande möts så att de i sin tur kan vara ett bra stöd till patienten. Både vuxna och barn mår bra av naturupplevelser, och det har även positiv medicinsk påverkan på patienter. Under besök behöver anhöriga kunna samtala ostört – med och utan patienten – och ha möjligheten att gå undan från patienten en stund.

STUDIEBESÖK

För att få en översikt över hur bra lekmiljöer ser ut besökte jag bland annat några av de exempel som framhålls, i Malmö och Köpenhamn, av Lenninger & Olsson (2006). Senare i arbetsprocessen besökte jag också naturlekplatsen Blockriket i Stockholm för att få inspiration.

Jag har valt bort att besöka sjukhus och skolor då jag inte velat skapa en institutionell miljö på hospicet. Det jag främst undersökt är hur man kan utforma goda barn- och naturmiljöer för lek, rekreation och vila.

Malmö

I Malmö besökte jag två av stadens temalekplatser. Skogslekplatsen är i stort sett en klassisk redskapsbaserad lekplats med naturmaterial som tema. Lekredskapen var gjorda av robinia. Spirallekplatsen består av ickeföreställande lekställningar gjorda av rostfria stålrör av konstnären Beatrice Hansson.

Jag besökte även den stora bokskogen i Pildammsparken. Här finns organiskt formade lekskulpturer som lyser när det är mörkt. De kallas ”Jimmys” och är skapade av landskapsarkitekten och konstnären Monica Gora.

Köpenhamn

I Köpenhamn besökte jag ”Himmelhøj naturlegeplads” på Vestamager. Det är ett lek- och upplevelselandskap som består av fyra platser – med olika teman – skapade med naturmaterial av landskapskonstnären Alfio Bonanno.

Stockholm

Blockriket i Stockholm är en naturlekplats där mycket av den befintliga skogen och berghällar har tagits till vara. Stenblock, träskulpturer och sparsamt med lekutrusning inbjuder till att utforska skogen. Lekplatsens projektid var 2007-2009 och ansvarig landskapsarkitekt var Britt Berntsson (2009).

Temalekplats (Malmö)

Fjädrande och fasta stockar utgör en del av en lång träorm på Skogslekplatsen. Här får träna barnen sin balans.

I klättringsbara spiraler utanför Malmö konsthall på Spirallekplatsen. Konst och lek kan med fördel kombineras.

En flock av fantasivarelser i Pildammsparken inbjuder till lek. Dessa nonfigurativa objekt erbjuder en fri tolkning i leken.

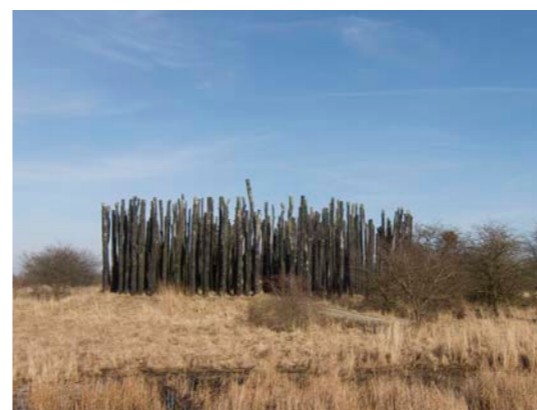
Naturlekmiljö/Land art (Köpenhamn)

En lång ark på över 50 meter ligger strandad på det vida fältet. Härifrån kan man spana ut och få överblick.

Runt en eldplats i mitten ligger stora stenblock i cirklar. Eld är något som fascinerar alla åldrar.

I en labyrint gjord av sex meter höga stockar kan man få uppleva hur det kan kännas att vara en liten insekt ute i naturen.

Naturlekplats Blockriket (Stockholm)

En trädäcksgång in i skogen tillgängliggör den för rörelsehindrade och blir också ett multifunktionellt objekt att leka med, springa på, sitta på, hoppa från till exempel.

Träskulpturer baserade på barns teckningar gömmer sig lite här och var i skogen.

Speglar med olika former ger spännande förvrängningar av verkligheten.

BYLE GÅRD

INVENTERING

Platsbesök

Den 11 februari 2013 besökte jag Byle Gård för att för första gången se tomten och höra personalens och förvaltarens önskemål och synpunkter om utemiljön. Vid besöket låg ett 30-50 cm djupt snötäcke över hela tomten så jag fokuserade på den övergripande strukturen. Årstiden var lämplig för inventering av skogen då den var lättare att ta sig igenom i avlöst tillstånd. Jag gick runt på tomten och mätte in viktiga träd och inspekterade övrig vedartad vegetation. För att minnas miljöerna gjorde jag en fotodokumentation (se sidan 19) av tomtens olika delar. För att få med så mycket som möjligt av tomtens olika rumsligheter använde jag vidvinkelobjektiv och tog också flera panoramabilder.

Jag besökte Byle Gård igen den 28 februari 2013 och visade fastighetsägaren och personal mina initiala idéer och fick respons på dessa. Jag ställde ytterligare frågor och fotodokumenterade delar av utemiljön som jag inte hade fotograferat vid det tidigare besöket. Vädret var vårvintrigt och en del av snön hade smält så att jag kunde se markmaterialen och ana var befintliga planteringar låg.

För att se miljön under vegetationssäsongen och ytterligare inventera besökte jag även platsen den 2 juli 2013 och tog nya bilder på alla områden.

Samtal

Under mina besök på Byle Gård har jag samtalat med Catrin Viksten (fastighetens förvaltare på bostadsbolaget Hemsö), Elisabeth Norén (verksamhetschef för Byle Gård), Carina Filipsson (biträdande verksamhetschef med fastighetsansvar) och Hanna Österholm (chefssjuksköterska). Mina frågor handlade om hur verksamheten fungerade, hur utemiljön användes och om det fanns särskilda önskemål.

Patienterna på Byle Gård är vuxna över 18 år. Medelvårdtiden är ca två till tre veckor. Det finns 18 vårdplatser. Under årets varmare del används innergården flitigt av patienterna. Många orkar dock inte ta sig ut själva och rullas då ut till innergården i sina sängar. Patienterna blir ofta sängliggande en kort tid efter att de anlät och orkar inte med fysisk aktivitet som till exempel promenader och rekreativt trädgårdsarbete. Det är vanligast med besök på kvällar och helger. Många besökande anhöriga har med sig barn.

Byle Gårds önskemål

Här följer en redogörelse av Byle Gårds önskemål som framkommit under samtalen:

- Lekmöjligheter för besökande barn. Idag saknas i stort sett sådana möjligheter fränsett en gräsplan där det låg en boll vid ett av mina besök.
- Avskilda uteplatser för samtal, vila och gemenskap. Idag finns få sittplatser. Ett fåtal är avskilda, flera avskämmas med hjälp av stående lastpallar.
- En intressantare utemiljö för alla sinnen, både för barn och vuxna.
- Växthus eller annan möjlighet att odla för köket, vilket kan uppskattas av både patienter och besökare.
- En uteplats under tak för rökande patienter. Idag har rökarna ingen lämplig rökplats att använda när det regnar eller snöar.
- Tillföra belysning på skogsstigen till personalentrén. Idag är stigen obelyst.
- Handikapparkering nära huvudentrén.
- Huvudentrén lättillgänglig för ambulans.
- En utemiljö utan stora skötselkrav.

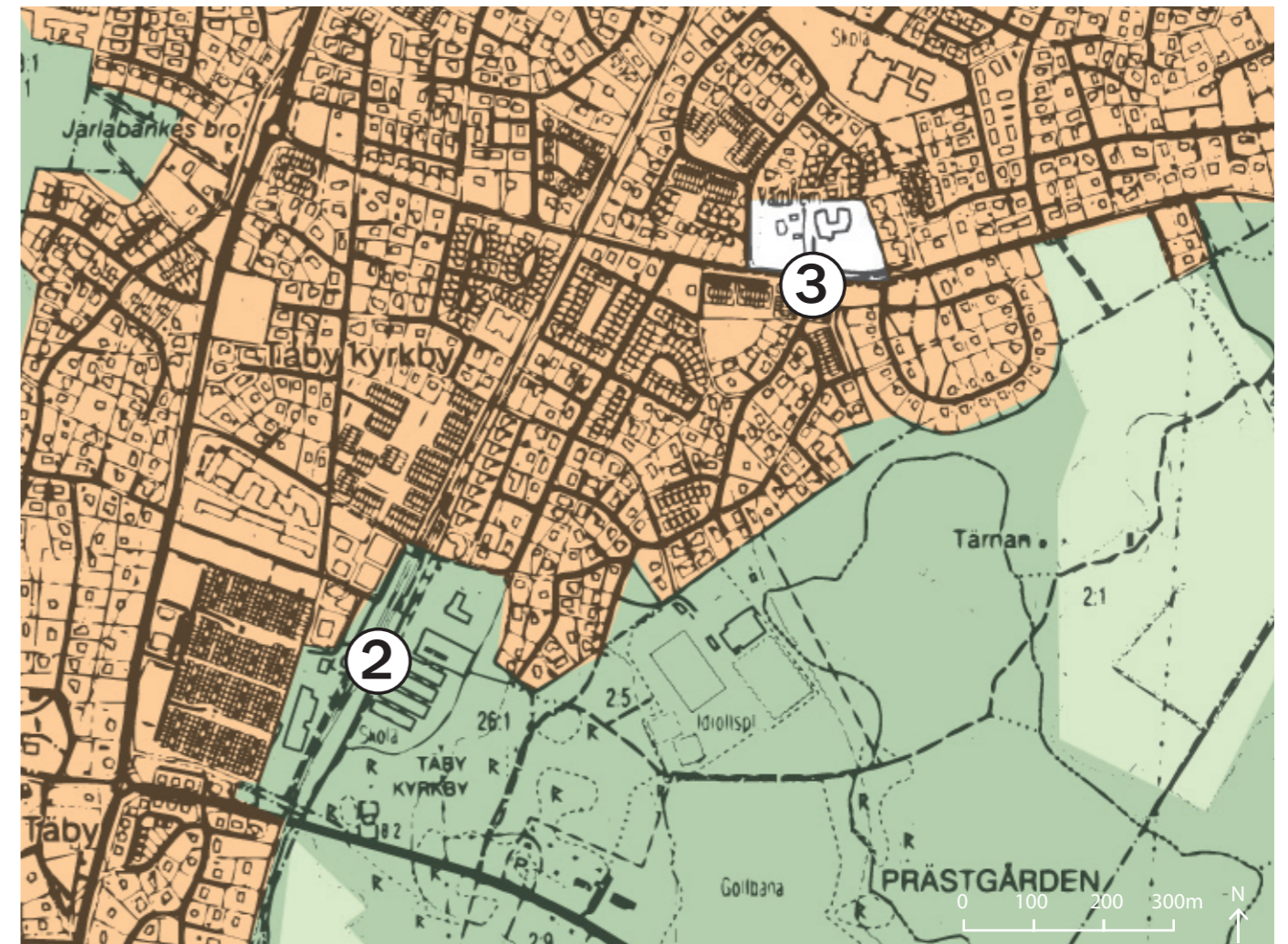
Orientering

Orienteringsplan Stockholm. © Lantmäteriet, i2012/901.

Hospicet Byle Gård (1) ligger 25 kilometers bilväg norr om Stockholm i Täby kyrkby. Hit kan man även ta sig med buss eller med pendeltåget Roslagsbanan som går från Tekniska högskolan i Stockholm.

Omgivning

Omgivningsplan Täby kyrkby. © Lantmäteriet, i2012/901.

Från Täby kyrkbys centrum (2) där Roslagsbanan stannar är det en kilometers promenad till hospicet (3). Runt hospicet ligger villor, radhus och en skola. Söder om tomten går Jarlabankes väg som är en större väg med hastighetsbegränsning 50km/h. Vägen leder den östvästliga trafiken genom området.

Tomten

Fastigheten har en total area på 18600 m². Tomten är kuperad och till stor del inbäddad i naturmark med fullvuxen blandskog. De vanligaste trädarterna är lönn, asp, björk, tall och gran. I sydväst finns även en del äppelträd, päronträd och vinbärsbuskar som är rester av en handelsträdgård.

Byggnader

På den östra sidan ligger huvudbyggnaden där hospiceverksamheten bedrivs. Den stod färdigbyggd 1992. Söder om huvudbyggnaden finns två mindre byggnader som rymmer sophus respektive tvätthus. Inne i skogen finns en gammal jordkällare med låst dörr. På den västra sidan ligger den gamla huvudbyggnaden och bagarstuga. Dessa är mögelskadade och ska rivas. Även barackerna och växthuset i väster kommer att tas bort. Istället planeras det för att bygga ett äldreboende på tomtens västra sida.

Inventeringsplan över befintlig situation. Ortofotounderlag: eniro kartor.

Inventeringsplan över vegetation.

Vegetation

Huvudbyggnaden ligger inbäddad i en uppvuxen blandskog med i huvudsak lönn, asp, björk, tall och gran. Undervegetationen består till största del av lövsly (unga bestånd av självsådda lövträd) vilket försvårar framkomligheten avsevärt. Runt gräsmattan i öster står flera höga tallar. De tätare partierna i söder är svåra att ta sig igenom och utgörs av högre lövsly. Närmast huset står en avenboks- och en tujahäck. Norr om huset ligger ett tätt syrenbuskage. Öster om huset finns en stor gräsmatta. Majoriteten av vegetationen har en vildvuxen karaktär och en extensiv skötselnivå.

Inventeringsplan över topografi.

Topografi

Huvudbyggnaden ligger 35 meter över havet och är placerad på en höjd så att det lutar utför runt om. Intill huvudbyggnaden finns två kullar, varav den i sydöst utgör tomtens högsta punkt. I den finns en gammal jordkällare. Terrängen på tomten är kuperad och höjdskillnaden mellan huvudentrén och parkeringen är cirka två meter.

Inventeringsplan över hårdgjorda ytor.

Hårdgjorda ytor

Parkeringen och infarten från Jarlabankes väg är asfalterade. Övriga körytor och skogsstigen till personalentrén är grusade. Befintliga uteplatser har tegelfärgade betongmarkstenar och betongplattor i olika mönster.

Inventeringsplan över användning.

Användning och klimat

Stora delar av tomten är oanvända eftersom de varken har några uttalade funktioner eller bjuder in besökaren. Huvudentrén ligger på husets sydvästra sida. Här finns också en trappa som inte längre används då den leder till tomtens västra sida. Personalen går från parkeringen på skogsstigen till personalentrén på husets södra sida. Fordonstrafik sker från tomtens infart till huvudentrén och personalentrén för transporter, in- och utlastning samt till parkeringen. Den parallella västra infarten används inte och kommer inte heller att användas av det kommande äldreboendet.

Tomten har en hel del sollägen men också skugglägen norr om skogen och på huvudbyggnadens norra sida.

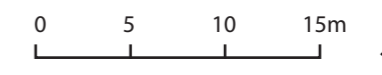
Huvudbyggnaden

Byggnaden har två avdelningar, en i den västra och en i den östra flygeln. Varje avdelning har åtta rum för patienter. Patientrummen har fönster ut mot den omgivande naturen. De två gemensamma vardagsrummen och matsalen har många fönster med god utsikt mot innergården så att den kan upplevas inifrån året runt. Dessa rum har även egna entréer till innergården för att man enkelt ska kunna komma ut på innergården. Huvudentrén ligger i sydväst. I närheten finns entrén till den södra uteplatsen från andakts- och aktivitetsrummet.

I öster finns en entré till trädgården som patienter och besökare idag inte tillåts använda, eftersom personalens uteplats ligger precis utanför. Vid personalentrén i söder finns en utvändig trappa till en liten källare under byggnaden. Övriga rum består av kontor, förråd, tvättstugor och personalutrymmen med mera.

Plan över huvudbyggnaden. Utblickar från huset är noterade som pilar.

ANALYS

Fotodokumentation

Här redovisar jag några av fotografier jag tog vid det senaste platsbesöket. Bilderna pekar på tomtens möjligheter och brister.

Bild 1. Innergården har få ytor att vistas på och dåligt med plats att ställa ut sängar på.

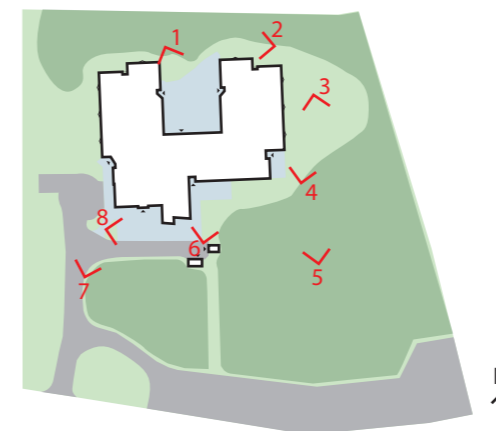
Bild 2. Planteringen vid den nordöstra flygeln hindrar rörelse ut i trädgården från innergården.

Bild 3. Skogen söder om gräsplanen har många fullvuxna träd vilket är en stor kvalitet. Den är dock tät och svår att ta sig igenom. Med en varsam gallring kan en fin skogsmiljö skapas.

Bild 8. Entrésidans uteplats har idag en häck som gör att man inte ser ut när man sitter ner. Runt om tomten finns många krukväxter, vilket kräver mycket skötsel.

Orienteringsplan

Bild 4. Gräsplanen öster om huset har idag en låg men skarp slänt i gräsmattan som behöver planas ut för att minska snubbelrisken.

Bild 7. Området kring huvudentrén behöver göras om när äldreboendet byggs på tomtens västra sida.

Bild 6. Personalentréns tujahäck är i dåligt skick och gör dessutom gången onödigt mörk.

Bild 5. Jordkällaren i skogen är en spännande kvarleva från förr på Byle Gård.

Analysplan

Här följer de kvaliteter och brister med tomten, som jag kommit fram till under inventeringen.

Kvaliteter

Huvudbyggnaden omfattas av ett stort skogsparti med fullvuxna träd.

Den fullvuxna skogen har stor potential att användas för rekreation och lek. Här finns en jordkällare bevarad som en kvarleva från förr. Skogen är en komplex miljö som uppmuntrar barns utforskande och upptäckande.

Hela tomten är rymlig. Gräsplanen öster om huset är stor och ger plats för utrymmeskrävande lek som att springa runt eller sparka boll.

Innergården är lättillgänglig från den gemensamma matsalen och de två vardagsrummen. Utsikten mot inngården från dessa rum är god genom de många fönstren vilket gör att utemiljön kan upplevas inifrån året runt.

Uteplatsen sydväst om huset har ett soligt söderläge med mycket aktivitet och rörelse att beskåda, till exempel besökare och leveranser.

Brister

Den östra entrén får inte användas av patienter och besökare eftersom personalen har sin uteplats utanför. Detta hindrar rörelse ut på tomten.

En plantering vid inngårdens nordöstra hörn hindrar rörelse ut i trädgården.

En tvär låg slänt på gräsplanen utgör en snubbelrisk.

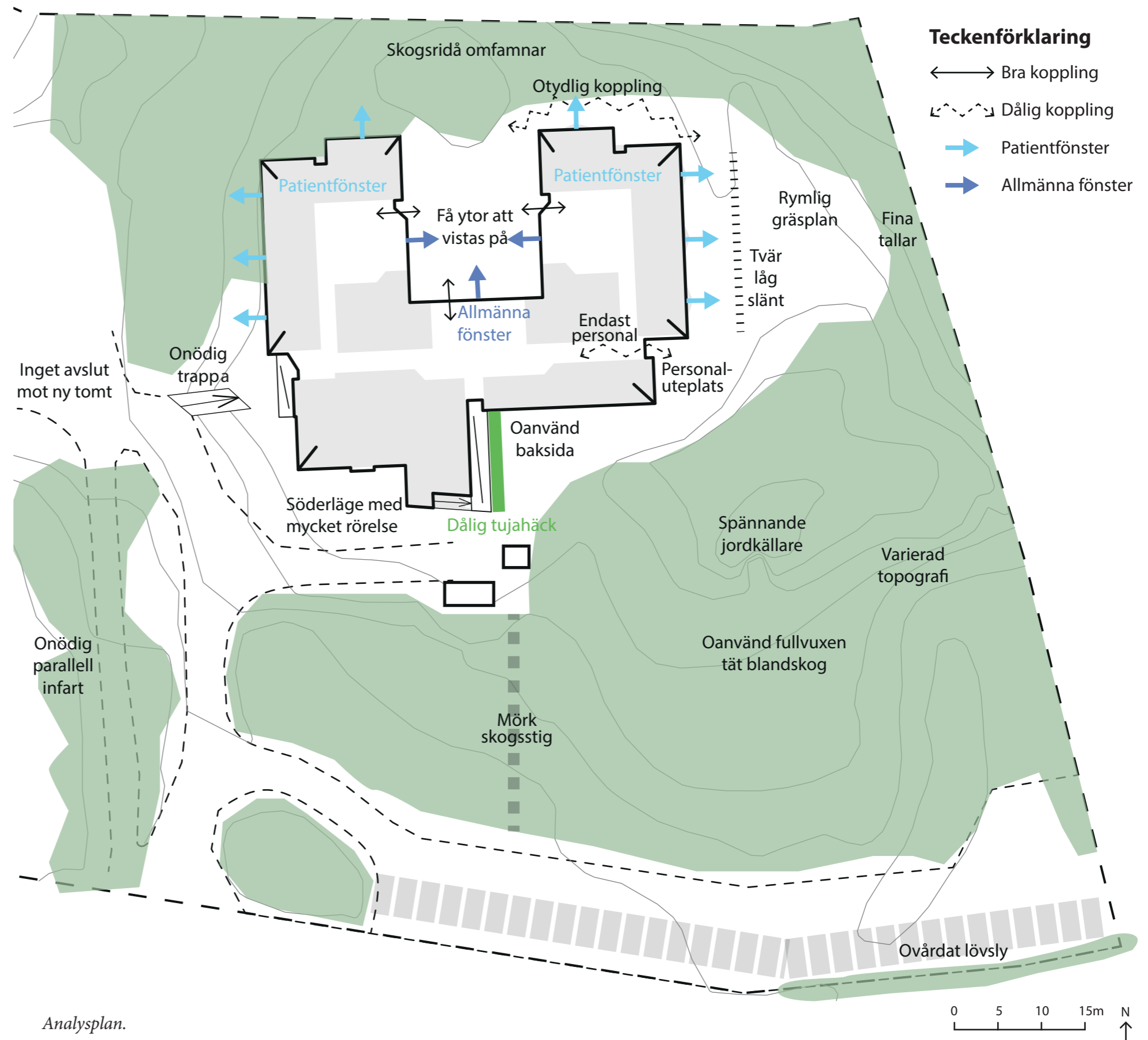
På inngården finns få avskilda ytor för samvaro och för lite plats för sängliggande patienter att köras ut på.

Det saknas promenadlingor runt huset och i närheten.

Många blandade krukväxter ger ett brokigt uttryck och kräver mycket skötsel.

Trappan vid huvudentrén och den parallella infarten utgör onödiga kopplingar till den västra sidan av tomten. Äldreboendet som ska byggas där kommer att vara en separat verksamhet med egen infart från väster.

Personalens väg från parkeringen till personalentrén upplevs som mörk, särskilt under vinterhalvåret, både på grund av den täta skogen och en tujahäck som dessutom är i dåligt skick. Bra belysning saknas.

PROGRAM

Här redovisar jag programpunkterna som legat till grund för min gestaltning. De baseras på litteraturstudien, intervjuerna och analysen.

Övergripande programpunkter

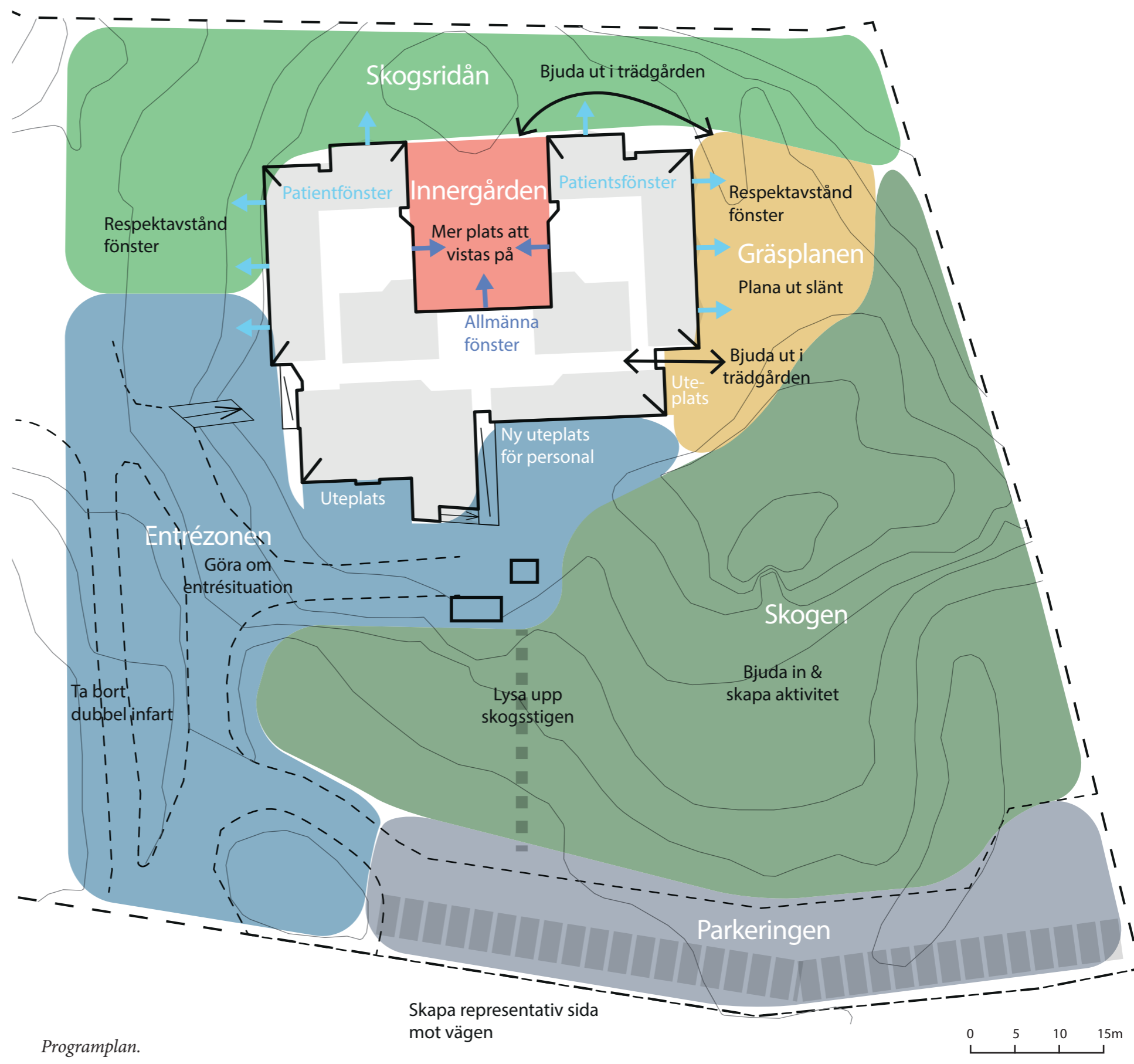
- Öka lekvärdena för barn och skapa (natur)-upplevelser för alla sinnen på hela tomten för både barn och vuxna.
- Utveckla och tillgängliggöra naturmiljöer på hela tomten (speciellt i skogen) för barnens lek och för rekreation i alla åldrar.
- Öka tillgängligheten runt tomten för patienter, besökare och funktionshindrade.
- Skapa promenadslingor runt huset och i närheten. Möjliggöra för patienterna att bli skjutsade i rullstol på en omväxlande liten tur och tillgängliggöra skogen för alla åldrar.
- Rörelseinspiration för barn.
- Avskilda uteplatser för samtal, vila och gemenskap.
- En uteplats under tak för de rökande patienterna.
- Ersätta krukväxter med ordentliga planteringar.
- Växthus eller möjlighet att odla för köket, vilket kan uppskattas av både patienter och besökare.
- Hålla aktivitet på respektavstånd från patientrummens fönster för bevarad integritet.
- Skapa utemiljö med rimliga skötselkrav.

Skogen

Bjuda in till rörelse och aktivitet i skogen genom att de täta bestånden av lövsly glesas ur varsamt, så att de inte täpper igen skogen och inbjudande stigar och aktivitetspunkter skapas. Jordkällaren tas tillvara som en spännande ruin från förr. Personalens skogsstig från parkeringen får belysning.

Innergården

Skapa fler möjligheter till samvaro på innergården. Då många patienter inte kan röra sig så långt behövs upplevelser för alla åldrar och sinnen på innergården så att hela familjen kan vara ute tillsammans. Plats för fler sängar. Detta bidrar till att öka gemenskap mellan generationer. Bjuda ut i trädgården via en tillgänglighetsanpassad gång.

Gräsplanen

Bjuda ut patienter och besökare via den naturliga entrén till trädgården i öster och flytta personalens uteplats härifrån till närmre personalentrén. Användningen av gräsplanen ökas genom att den tillgängliggörs med gångar och får nya aktivitetspunkter. Slätten planas ut för att minska snubbelrisken vid lek.

Skogsridån

Öppna upp för rörelse närmast huset. Skapa spännande stigar för barn i det höga syrenbuskaget.

Entrézon

Skapa en formell och prydd entrésituation som ”artigt tar besökaren i hand”. Ta bort entréns koppling till den västra sidan av tomten. Belysa skogsstigen och ta bort tujahäcken vid personalentrén. Ge personalen en ny uteplats. Göra huvudentrén tillgänglig för ambulans och hämta/lämna samt skapa en handikapparkering.

Parkeringen

Annonsera Byle Gårds tomt mot vägen med hjälp av en formell trädrad. Mjuka upp den monotona asfaltsytan till flera mindre partier med hjälp av välkomnande vegetation.

KONCEPT

Miljön ska inte vara som en kontemplativ kyrkogård. Miljön ska vara vänlig, hemlik och omfamnande, ge besökaren och patienten ”en kram” i en av livets svåraste stunder för både patienterna och de anhöriga. En miljö som bejakar liv och energi och glädje. Upplevelserik utemiljö som bjuder på många upplevelser och överraskningar. Miljön ska vara till för avkoppling och ge möjlighet till att skingra mörka tankar för en stund, tänka på andra saker än döden och den sista tiden. En plats att komma ut och andas på.

Konceptet omfamning har utformats både utifrån skogens och byggnadernas former men också som en respons på den svåra situation som patienter, besökare och personal befinner sig i. Att låta gestaltningsförslaget omfamna alla skogens kvaliteter och låta den nya miljön omfamna användarna.

Målet är att skapa en lekmiljö av hela Byle Gårds utemiljö och inte bara addera en lekplats som barnen begränsas till. Lekvärden ska finnas överallt utan att för den skull hela utemiljön ska upplevas som en traditionell lekplats. Så mycket som möjligt i utemiljön ska dock vara lekbart/ha lekaspekter!

Dagens användning av den outnyttjade utemiljön illustreras ganska väl av ett par jag mötte vid mitt sommarbesök. En medelålders man skjutsade en svårt sjuk jämnårig kvinna i rullstol ut ur huvudentrén för en kort promenad. Eftersom det inte finns någon promenadslänga i närheten så gick de ner mot infarten, gick längst bort på parkeringen, vände och gick in igen. En av kvinnans sista promenader ägde rum på en parkeringsplats. Detta kändes både hjärtskärande och onödigt då det finns så många oslipade kvaliteter som bara väntar på att lyftas fram. Denna episod illustrerar tydligt behovet av att förändra utemiljön och utgör samtidigt en del av bakgrunden till mitt gestaltningsförslag där jag vill tillföra kvaliteter för alla åldrar och människor som vistas på Byle Gård.

Illustration över tomtens omfamnande former.

Illustration över konceptet omfamning.

GESTALTNINGSFÖRSLAG

ETT OMFAMNANDE LEKLANDSKAP

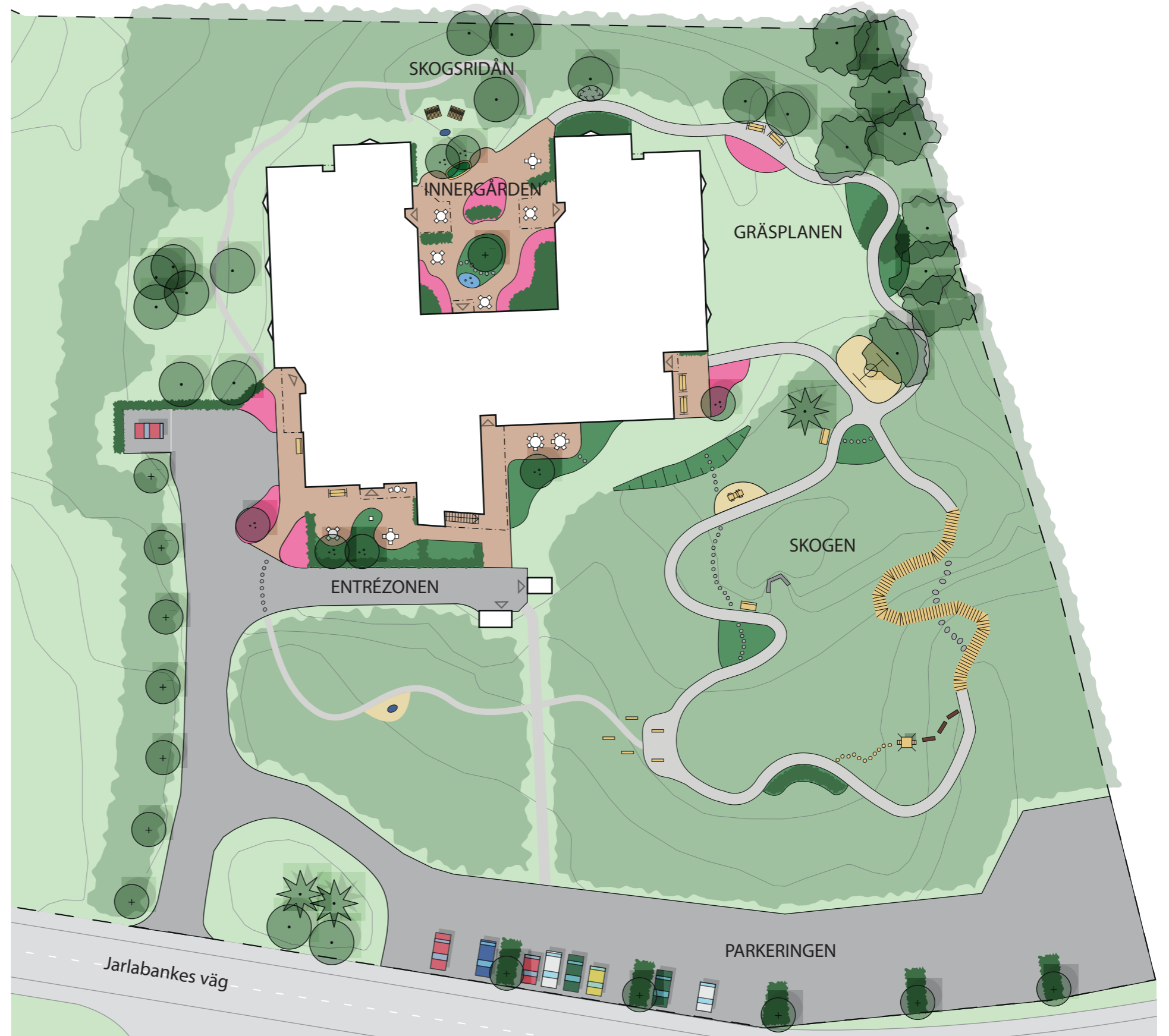
Min huvudidé har varit att skapa en lekvänligare och mer upplevelserik utemiljö för alla sinnen på Byle Gård genom att tillföra nya funktioner, samt tillgängliggöra och renodla befintliga kvaliteter över hela tomten.

Att nyttja den stora skogen söder om huset till rekreation för både barn och vuxna är en av de bärande tankarna. Här läggs promenad-, natur- och äventyrsslingor ut. Alltifrån ett varv på innergården till den 300 meter långa skogsslingan. Längs med dem hängs aktivitetsplatser på som till exempel spännande vegetation, lekinspirerande platser och bänkar att sitta och vila på.

Besökande barn orkar stanna längre och blir inte otåliga lika fort om de får vistas i en inspirerande utemiljö. Detta ger bättre möjligheter för föräldrar att ta med sina barn för att besöka anhöriga.

Teckenförklaring

	Betongsten		Flerstamigt träd
	Asfalt		Perennplanteringar
	Sand		Häckar och buskar
	Stenmjölgång		Trägång
	Gräs/gräsmatta		Utemöbler
	Blandskog		Entréer
	Bevaransvärt träd		
	Nyplanterat träd		

Illustrationsplan.

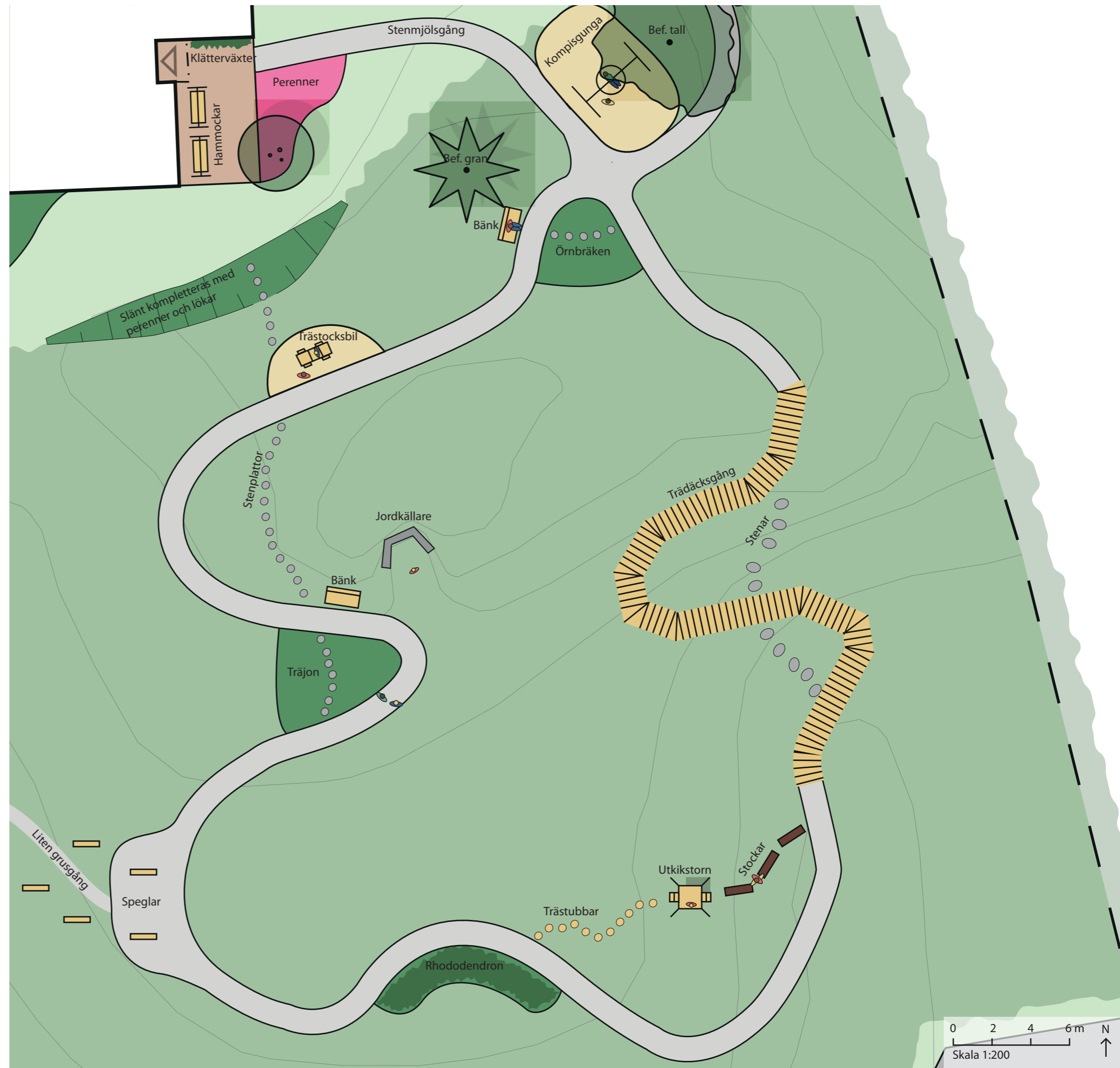
Skogen

Att förädla och tillgängliggöra skogen för både vuxna och barn har varit en av de bärande idéerna genom hela gestaltningsprocessen. Vid design av lekvänliga utemiljöer är flödet mellan utomhus och inomhus en viktig aspekt (Freeman & Tranter 2011, s. 219). Nära entréområden leker också ofta yngre barn som inte vågar gå så långt (Nilsson 2007, s. 29). Därför har jag prioriterat att öppna den östra entrén ut till trädgården så att patienter och besökare, både yngre och äldre, kan ta sig ut i trädgården på ett smidigt sätt.

En portal till skogen skapas med hjälp av en hög tall och en stor gran. Här har jag placerat en kompisgunga för att inbjuda till lek. Vidare in i skogen vindlar sig en stenmjölsgång som inbjuder besökaren att utforska skogen. Nedför skogsbacken löper en upphöjd handikappanpassad trädäcksgång med genvägar på stenar att hoppa emellan för de som har lite extra spring i benen. Längre ned finns ett litet utkikstorn att beskåda omgivningarna från. Till och från tornet kan användaren utmana sin balans på stockar och stubbar.

Löst material, som pinnar och kvistar, läggs ut för barn att leka och bygga med. Till exempel kan utrymmet under det lilla utkikstornet byggas om till en koja. Man kan också skapa något helt nytt och eget ute i skogen bland buskar och träd.

Vid en utvidgning av stigen finns flera speglar att leka bland. Två av speglarna står mittemot varandra och skapar på så sätt en oändlighetsillusion. I andra speglar kan betraktaren se sig i både konkava och en konvexa speglar. Jordkällaren mitt i skogen passeras av stigen och är en fantasieggande kvarleva från gamla tider. Närmare uteplatsen finnes en trästock som huggits om till en bil.

Exempel på en trädäcksgång med avkörningsskydd.

Trästubbar att balansera på.

Den befintliga jordkällaren blir en spännande "ruin".

Skogen inspirerar till både rörelselek och fantasilek.

Längs stigen finns bänkar för att sitta ner och vila en stund på. I anslutning till dessa planteras ormbunkar (träjon och örnbräken) att se ut över. Växterna harmonierar med skogens övriga flora. Om man vill få en närmare upplevelse av dessa urtida växter kan man gå genom planteringarna på klivstenar.

I skogen finns många naturupplevelsevärden för alla sinnen. Här kan man uppleva naturens strukturer och material, årstidens växlingar och vädrets skiftningar (se även Freeman & Tranter's lista i teoridelen på s. 11).

För att göra det möjligt att röra sig runt i skogen även utanför stigen gallras lövslyet varsamt och en liten grusgång för nyfikna barn anläggs runt husets västra sida. Platser med befintligt blåbärsris kompletteras med ytterligare blåbärsplanter. Detta ger större möjlighet att också få smaka på naturen.

För att öka fågellivet på tomten sätts fågelholkar upp i flera träd. Fåglarnas aktivitet är både rogivande att lyssna till och spännande att iakttä.

Uteplatsen vid den östra entrén får en perennplantering och gungvänliga hammockar.

Slänten som syns från både personaluteplatsen och den sydöstra uteplatsen kompletteras med perenner och lökar som till exempel getrams, ekorrbär och snödroppar.

En kompisgunga är ett klassiskt lekredskap som fungerar för många åldrar och kan användas av flera barn samtidigt.

En stig inne i ett mindre lövdunge kan inspirera barn att utforska och leka.

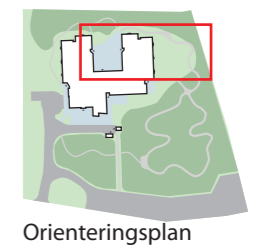
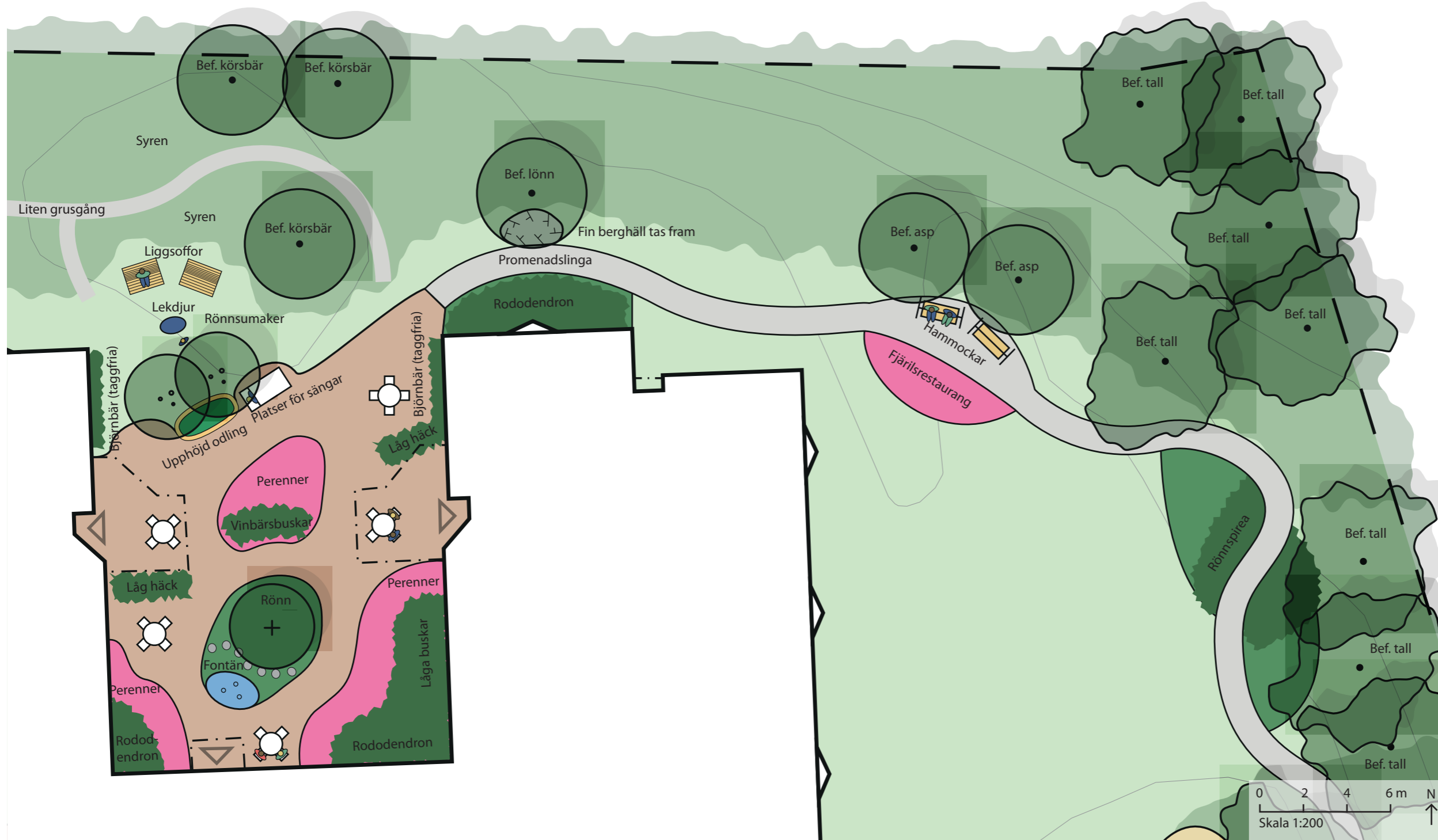

Örnbräken i en skogslänta. (Foto: Martin Kull)

Träjon. (Foto: Martin Kull)

Innergård, Skogsridå & Gräsplan

Innergård

På innergården har jag skapat en miljö som involverar alla sinnen. Den kommer förmodligen fortsätta att vara tomtens mest använda utemiljö. Det är därför viktigt att innergården erbjuder något för alla. Innergården är patienternas viktigaste utemiljö, då många inte på egen hand orkar röra sig längre ut på tomten.

Jag har utformat innergården så att den är inspirerande för barn att vistas på så att hela familjen (patient och besökare) vill vara där tillsammans.

På innergården kan patienter som inte orkar röra sig så långt ta en liten promenad runt de olika planteringarna. Hela innergården är tillgängliggjord för rörelsehindrade och sängliggande personer.

Mer plats skapas för sängbundna patienter så att de kan rullas ut. Här placeras lättflyttade och stapelbara stolar bredvid bord för en möblerad och samtidigt flexibel miljö.

För att skapa en ombonad trädgårdsmiljö och minska skötselbehovet skapas busk- och perennplanteringar som ersätter de många krukväxterna. Perennplanteringarna ger även något vackert att titta på under vintern med sina vinterståndare.

Utsikten över gården från omkringliggande allmänna rum är god så att de som är inne kan uppleva utemiljön året runt.

Väl synligt från de allmänna rummens fönster och i blickfånget från matsalens utgång placeras en oval fontän. Den är halvmeter hög och säker för barn. Ljudet från vattnet är rogivande. Men vattnet kan också användas för till exempel lek med vattenleksaker och båtar barnen byggt? Rönnen på innergårdens mitt skänker skugga under sommaren och blir ett favoritträd för fåglar vintertid eftersom fågelmatare sätts upp där.

På innergårdens norra del skapas en upphöjd odling som fungerar som köksträdgård med förslagsvis rabarber, smultron, kryddväxter och potatis. Här kan man som besökare ta ett smakprov direkt från rabatten och kökspersonal får möjlighet att använda de närproducerade råvarorna i sin matlagning. Den upphöjda odlingen gör att man kan börja odla tidigt på våren och att även rullstolsburna kan komma nära växterna.

I liggsofforna bortom den upphöjda odlingen kan man luta sig tillbaka och vila en stund, blicka upp mot skyn och höra vinden susa genom körsbärsträdens kronor. Här finns också en lekskulptur för barn. På väggen intill växer taggfria björnbär.

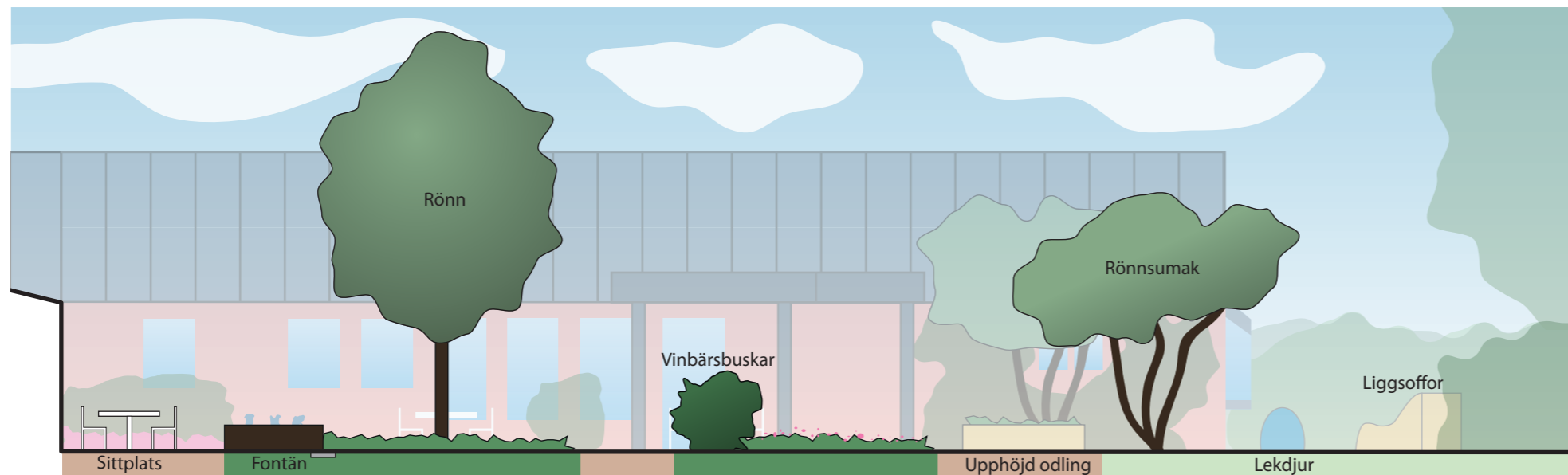
Illustration av liggsoffor och lekdjur.

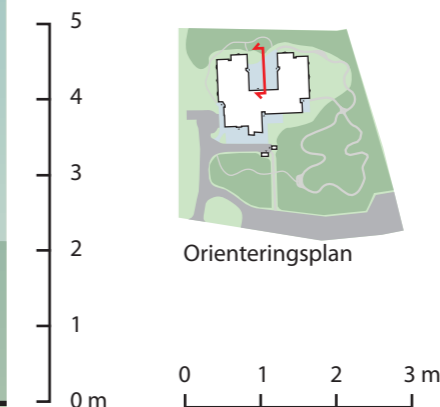
Markmaterial av samma sort som redan används för att koppla till befintliga ytor.

Illustration av oval fontän på innergården.

Sektion över innergården. Skala 1:100

Gräsplan

På gräsplanens nordöstra hörn skapas en fjärilsrestaurang. Det soliga och vindskyddade hörnet ger goda förutsättningar för många fjärilar. Här planteras syrenbuddleja, lavendel och kungsmynnta som är några av dagfjärilarnas favoritväxter (Naturskyddsföreningen 2011-03-15). Fjärilar och andra nektargillande insekter är något som kan fascinera besökare i alla åldrar. Två hammockar bredvid fjärilsrestaurangen inbjuder till att slå sig ner och beskåda fjärilarna.

Efter fjärilsrestaurangen går promenadslingan vidare längs skogskanten vid gräsplanen. Slingan går genom en perennplantering med en rönnspireagång som ger en spännande tunnelupplevelse för besökare som inte hunnit bli så långa. De vackra gamla tallarna står på parad kring gräsplanen.

På gräsplanen finns plats för allehanda utrymmeskrävande aktiviteter såsom att sparka boll, leka dunken eller rulla snögubbar vintertid. För att minska snubbelrisken planas den låga tvära slänten ut.

Skogsridå

Syrenbuskaget vid liggesofforna gallras, formas till och kompletteras för att bilda innergårdens fondvägg samt omsluta liggesofforna på ett omfamnande sätt. I buskaget skapas små grusgångar så att barn kan smita in och hitta de "hemliga" körsbärsträden eller fortsätta vidare och utforska andra delar av tomten.

För att komma ut på gräsplanen från innergården går man runt huvudbyggnadens nordöstra hörn. Här tas en vacker berghäll fram och en rododendronplantering anläggs för att ge patientrummets fönster ett integritetsavstånd. Lövbuskaget som rundar den nordvästra flygeln glesas ur varsamt.

Mot tomtens västra sida utökas skogsridån med nyplantering för att ytterligare omfamna huvudbyggnaden och skapa ett glest bryn som skiljer den västra från den östra sidan utan att skärma av helt.

I fjärilsrestaurangen kan man titta på fjärilarna medan de mumsar på nektarfyllda blommor.

Hammockar är härliga att gunga i för både barn och vuxna.

Entrézon

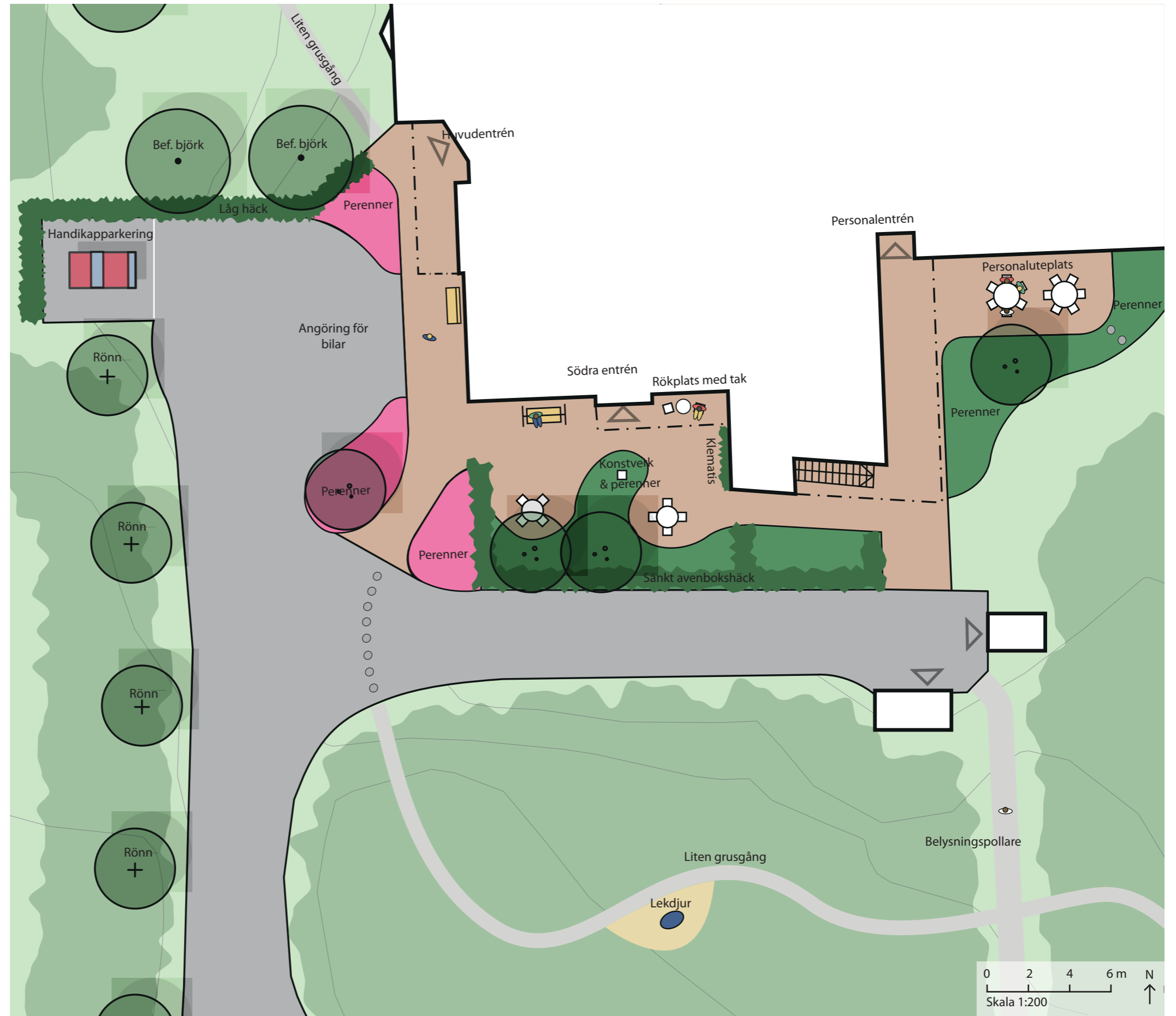
Både när besökare kommer och går möts de av generösa perennplanteringar som har något att bjuda på alla årstider, till exempel vackra vinterståndare och tidigt blommande lökar.

Den södra uteplatsen får en generös perennplantering som blir något vackert att vila ögonen på och som delar upp rummet för att skapa avskilda sittplatser. Det befintliga konstverket, föreställande en kvinna med en fågel i händerna, får en centralare placering i blickfånget av entrén till uteplatsen.

Den befintliga avenbokshäcken sänks för att de sittande ska kunna se ut på skogen och omgivningarna. Häcken kompletteras också för att rama in rummet tydligare. Rökande patienter får en rökplats under tak, då de går ut dagligen oavsett väder. Vid väggen intill planteras en klematis. Mot söderväggen placeras en hammock, som är skön att gunga i för både barn och vuxna. Markbeläggningen varieras i både mönster och material för att inspirera till lek, till exempel rutor att hoppa mellan. Längs husets västra löper en liten grusgång som har lekskulptur utställd där stigen vidgar sig.

Längs med entrévägen från parkeringen planteras en rönnsrad som på ett artigt sätt leder besökaren upp mot huvudentrén. Vägen asfalteras och avslutas i en vändplats med en handikapparkeringsplats för att tillgodose tillgängligheten för rörelsehindrade.

Personalen får ny uteplats vid personalentrén. Här kan möten uppstå mellan personal som fikar, kommer och går. Allt omslutas av en naturbetonad perennplantering med klivstenar så att personalen också lätt ska kunna komma ut i trädgården. För att få ner mer solljus till uteplatsen fälls några träd i skogen.

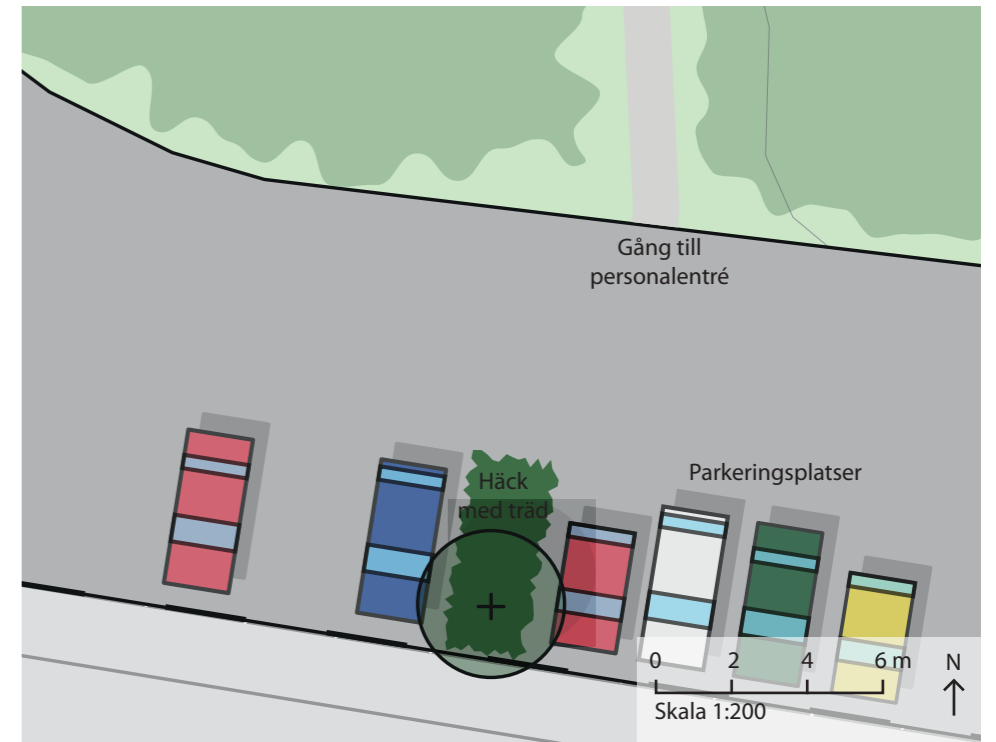
Det befintliga konstverket vid entrén, föreställande kvinna och fågel. (Foto: Linda Lilius)

Tidiga lökar ger en blomningsprakt redan på våren. (Foto: Crocus in the snow - Michael Head (CC BY-NC-SA))

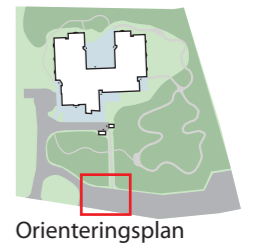

Perenner med vinterståndare erbjuder visuella kvaliteter även vintertid, här på bilden en klematis. (Foto: Close-up in the snow - tristanf (CC BY))

Parkering

På parkeringen planteras mindre träd och lågväxande buskar som ger tomten en tydlig och formell framsida ut mot Jarlabankes väg. Planteringarna delar upp den stora asfaltsytan i mindre greppbara delar och ger ett trevligt första intryck för besökare som anländer hit med bil.

Orienteringsplan

REFLEKTION

Huvudfrågan för detta examensarbete är: ”Hur kan utemiljön för Byle Gård gestaltas så att besökande barns behov får större fokus och fler av tomtens kvaliteter tas till vara för patienter, besökare och personal?”

En fråga som funnits med under arbetet är därför hur man skapar en hemlik utemiljö för personer att vara i den sista tiden de har tillsammans. Ett hospice är en svår miljö för alla att vistas i, eftersom patienter vårdas där i livets slutskede. Hur utformar man som landskapsarkitekt ”dödens väntrum” till en fin, engagerande och upplevelserik plats att vistas på?

Genom mitt gestaltningsförslag har jag försökt besvara forskningsfrågan.

Jag har velat göra en så hemlik utemiljö som möjligt, utifrån de intressen som gestaltningen ska möta. I slutet av livet tror jag att man vill ha en känsla av att omgivningen är bekant och vardaglig.

I projektet har det också varit viktigt att alla användargruppernas intressen beaktats. Jag har ibland behövt göra avvägningar mellan olika gruppernas intressen för att hitta lämpliga lösningar. I början av arbetet såg jag en inneboende konflikt i att gestalta en plats där människor är döende och barn samtidigt ska ges en bra miljö att leka i. Att hitta balansen mellan lekmöjligheter och en miljö som också uppskattas av vuxna – både sjuka, besökande och personal – har varit en utmaning.

HUR FUNGERAR FÖRSLAGET?

Generellt

Byle Gård är en unik plats där mycket sorg rymts och man ständigt påminns om livets ändlighet. De existentiella frågorna är tydligt närvarande. Hospicet är trots det en ljus plats där man vill fokusera på livet, minnas och ta vara på den sista tiden tillsammans.

Det har varit omöjligt att avgränsa gestaltningsprocessen till att endast handla om barn. Utemiljön måste passa flera grupper med olika behov. För att underlätta för föräldrar som tar med sina barn är det viktigt att tomten erbjuder föräldrarna möjligheter till att barnen kan leka. Vuxna behöver platser för samtal och samvaro. Anhöriga behöver kunna ta paus från det intensiva mötet det innebär att vara med en dödssjuk. Patienterna ska få en så fin miljö som möjligt.

Jag har valt att inte göra en traditionell redskapsbaserad lekplats på en avgränsad yta. Istället har jag utformat hela Byle Gårds tomt till en lekvänligare utemiljö som kan uppskattas av alla åldrar. Barn leker överallt. Därför har jag tillgängliggjort och skapat lekmöjligheter på så många platser som möjligt.

Tomten har en stor potential att erbjuda upplevelserika naturmiljöer. Därför har en stor del av gestaltningsprocessen handlat om att ta tillvara tomtens outnyttjade kvaliteter. En stor kvalitet är den befintliga skogen med sina många fullvuxna träd.

Naturen är en kravlös plats att vistas på som ger sinnet ro. Här kan de besökande slappna av och släppa stressen som det kan innebära att vara på ett hospice (Freeman & Tranter 2011, s.164-165). Så tillgängliggörandet av skogsmiljön har även en viktig restaurativ aspekt för Byle Gårds besökare och personal.

Naturen är också en komplex miljö som har en mängd vackra årstidsaspekter. Jag har tänkt på att gestaltningen ska erbjuda upplevelser under hela året. Björkarnas skiftningar från vårens lila kronor med ”musöron” till sommarens gröna lövdräkt vidare till höstens eldfångda färger och vinterns diamantgnistrande grenverk vid rimfrost är ett exempel. Det är svårt och kostsamt att bygga fullvuxna naturmiljöer. Därför är det viktigt att ta tillvara på denna kvalitet där den finns.

Besökande barn

Att bara placera ut lekredskap på en platt inramad yta utan att förhålla sig till omgivningen skapar sällan en bra lekplats. Lekredskap är ofta ganska ”endimensionella” och inte i närheten av naturens variationsrikedom eller barns fantasi. På en lekplats behövs naturmaterial, vegetation som förändras med årstiderna och formar rumsligheter, saker att se, lyssna, lukta, känna och smaka på.

Skogen är stor nog att rymma djurliv – till exempel fåglar som kvittrar på våren, fjärilar och myror – färgglada löv på hösten och ett fuktigt kärr med sin karaktäristiska doft. Få miljöer är så upplevelserika för barn som naturmiljöer. De är komplexa med mycket att utforska och mycket material att skapa med och leka med. Här kan barn förändra sin omgivning utan att det stör eller

förstör. Att hoppa mellan stenar innebär viss risk, men det är en bra miljö att leka i. Barn behöver ett visst mått av spänning och möjlighet till att träna sin risktagandeförmåga. Detta är möjligt i skogen.

Barn får en ständigt minskande plats i det offentliga rummet där inhägnade platser och schemalagda vuxenledda utomhusaktiviteter blir sättet som många barn upplever utemiljöer. Jag vill ge barnen som besöker Byle Gård en stor och varierad naturlek miljö. Utemiljön ska vara välfungerande så att familjer känner att de kan ta med sina barn till denna plats.

För att utvärdera hur barn kan komma att uppleva mitt gestaltningsförslag stämmer jag av det mot lekvärdesfaktorns bedömningsmall (Malmö Stad 2011). Bedömningsmallen är framtagen för barn i förskoleåldern, men jag anser att den också är relevant för äldre barn.

Här bedöms gestaltningsförslaget utifrån lekvärdesfaktorns sju kvalitetsaspekter:

1. Rymlig tomt.

Tomten är mycket rymlig med många varierade ytor, både öppna och slutna.

2. Trygg zon med lugn och ro. Rörelselekszon med redskap och topografi. Vild vegetationszon att vara ifred i.

Det finns en tydlig hierarki i gestaltningens utemiljö med lugna sittplatser nära huset, rörelseytor runt om och en stor vild skog att utforska. Gräsplanen öster om huset är stor och ger plats för utrymmeskrävande lek som till exempel att springa runt eller sparka boll.

3. Tillgänglighet

Stora delar av tomten har tillgängliggjorts både för normalrörliga och rörelsehindrade. Bland annat har flera nya stenmjölgångar planerats runt huvudbyggnaden.

4. Varierad topografi och vegetation med sol och skugga

I förslaget finns både en fullvuxen skog och flera olika planteringar. Skogen innehåller varierad topografi att utforska. Både soliga, halvskuggiga och skuggiga platser ger möjlighet att välja hur mycket sol man vill ha.

5. Lekutrustning integrerad i landskapet

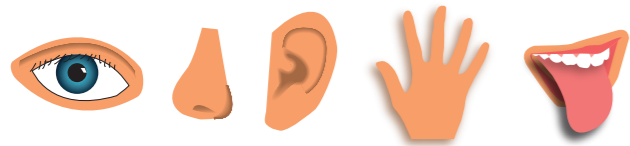
Jag har försökt att passa in lekredskapen i den befintliga naturmiljön för att skapa varierade rumsligheter.

6. Löst material, vatten, insekter och årstidsmarkörer

I skogen finns gott om löst material att leka med. Fjärilsrestaurangens nektarfyllda blommor lockar till sig både fjärilar och andra insekter. På innergården finns en fontän som möjliggör vattenkontakt och till exempel lek med båtar.

7. Utsikt mot grönska, koppling mellan ute och inne.

Innergårdens grönska och djurliv syns väl från de båda gemensamma vardagsrummen och från matsalen. Det finns många fönster med låg bröstning så att både sittande och barn kan se ut. Huvudbyggnadens koppling till trädgården har förbättras genom att den östra entrén öppnats upp för alla besökare och patienter. Flera stigar som leder ut på tomten har skapats.

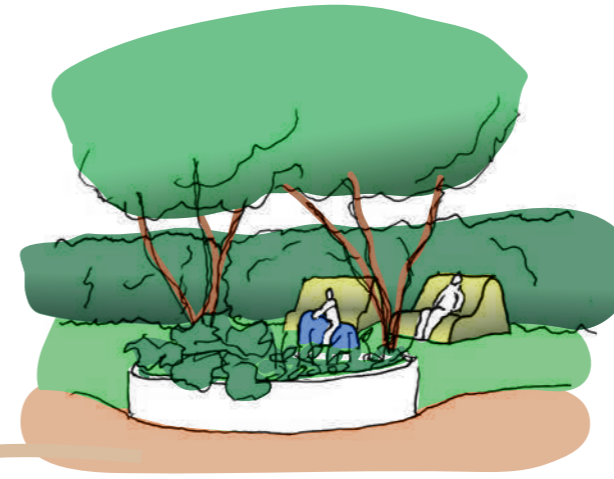
En variation av upplevelser för alla sinnen är en kvalitet som uppskattas av barn i alla åldrar och även av vuxna.

Vuxna besökare

Naturmiljöer är inte bara rekreativa för barn utan också för vuxna. Genom hela arbetet har jag haft en tanke om att en lekfullare och upplevelserikare miljö även är positiv för vuxna. I skogen kan besökande familjer vara tillsammans och till exempel titta på myror, göra kottdjur eller peta med pinnar. Jag tror att föräldrar trivs bättre att leka med sina barn på naturlekplatser än traditionella lekredskapsbaserade lekplatser.

Intervjuerna har visat att besökarna behöver avskilda platser. Ibland har besökare kommit och suttit på personaluteplatsen när den varit tom. Detta illustrerar tydligt besökarnas behov av att stundvis vara avskilda både från patienten, andra besökare och personal. I litteraturen framgår också detta behov av avskildhet, att sitta och prata ostört och inte behöva se andra. Känsliga samtal behöver avskilda platser. Att möta en döende släkting är ofta känslomässigt påfrestande och det är därför viktigt att utemiljön ger besökarna möjlighet att ta korta pauser under besöket för vila och återhämtning.

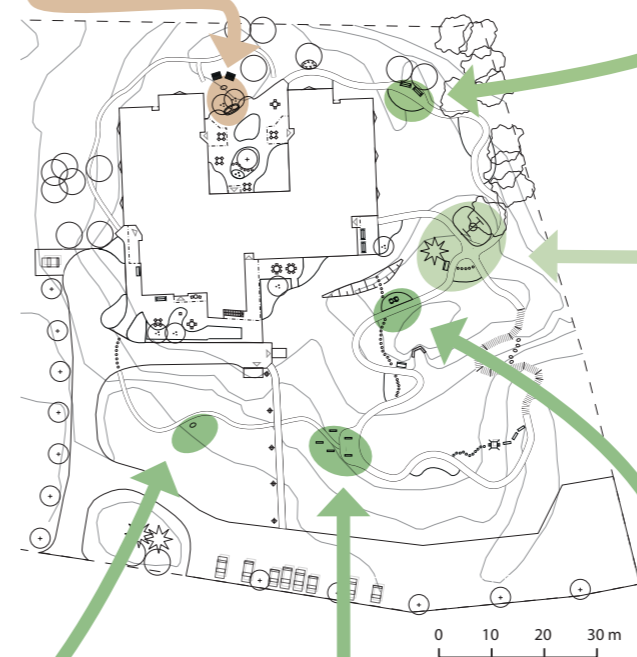
För att barn ska få möjlighet att använda utemiljön är det viktigt att även de vuxna trivs där då mindre barn inte går ut själva och deras föräldrar vill vara i närheten av barnen.

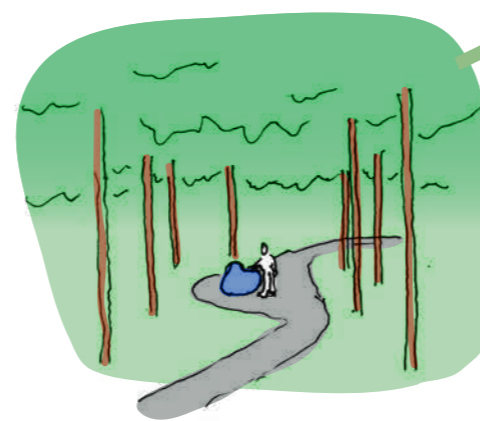
Skiss 1. På innergården finns liggbänkar att klättra och sitta på. Trädgårdsväxter som smultron, taggfria björnbär och rabarber erbjuder något att smaka på. Även ett lekdjur i betong står här.

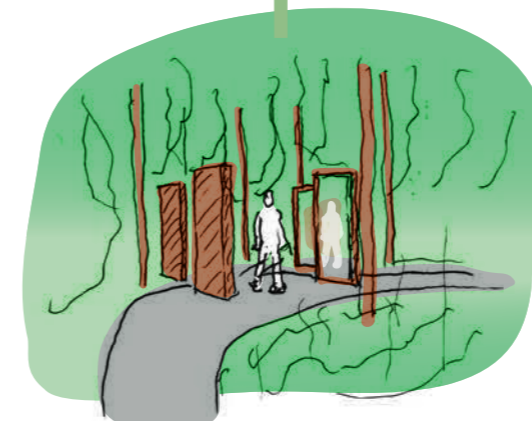
Skiss 2. Vid fjärilsrestaurangen norr om gräsplanen kan man slå sig ner efter en promenad, se på barnen som sparkar boll eller fascineras av ett rikt fjärils- och insektsliv.

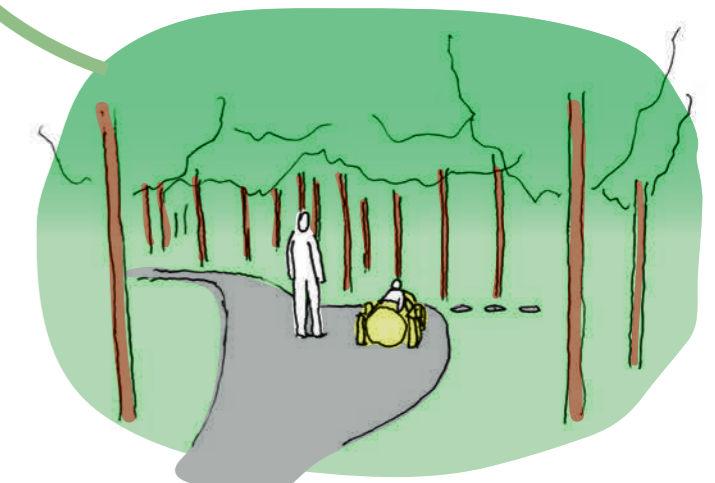
Skiss 3. I skogsbrynet står kompisgungan och bjuder in till lek vid starten på skogspromenadsslingan. Längre in i skogen finns fler lekmöjligheter.

Skiss 4. På en utvidgning av stigen i skogen gömmer sig en lekskulptur.

Skiss 5. Bland motställda speglar i skogen kan man få se sig själv i ett "oändlighetsperspektiv".

Skiss 6. Den naturinspirerade stockbilen ger associationer till Barna Hedenhös och stenåldern.

Patienter

Mitt mål har varit att utemiljön ska vara så hemlik som möjligt så att patienten ska kunna koppla av och vila från tankarna om sin sjukdom. Miljön ger nya intryck att få distraheras av och är samtidigt en plats för fina minnen.

Patienterna ska få tillgång till en så fin "vardagsmiljö" som möjligt. Ibland vill patienterna skjutas ut på en "promenad". Därför har jag utformat flera tillgänglighetsanpassade promenadslingar av olika längd. Vid ett platsbesök såg jag ett medelålders par där mannen skjutsade hustrun i rullstol från huvudentrén till parkeringens slut och tillbaka (se s.21). Det kändes sorgligt att en av deras sista promenader tillsammans skulle behöva vara på en parkeringsplats.

Personal

Personalen berättade för mig att de tycker om sin uteplats där de kan njuta av solen. Dagens placering är dock inte lämplig då den blockerar den viktigaste entrén ut i trädgården för patienter och besökare. Platsen har sannolikt varit avsedd att vara offentlig i det ursprungliga utformningsförslaget.

Personalens behov av en avskild uteplats tillgodoses på en annan plats i mitt förslag, eftersom jag anser att östra entrén måste kunna användas av alla. Den nya personaluteplatsen är inte lika solig men det kan kompenseras något genom att såga ner några träd i skogen för att släppa ner mer ljus. Dessutom uppstår en bättre koppling mellan personalentrén och den nya personaluteplatsen vilket gör att fler möten uppstår mellan kommande, gående och pausande personal. Detta är ett exempel på hur olika grupper motstående intressen har vägts samman.

Skötsel

Förvaltaren har önskat en så skötselfri miljö som möjligt och det har varit en balansgång att inte låta det önskemålet hämma min kreativa process. Jag har därför försökt hitta kompromisser där jag hela tiden haft skötsel aspekten i åtanke och strävat

efter ett rimligt skötselbehov, utan att för den skull skapa en oinspirerande miljö. Till exempel har jag föreslagit relativt stora perennplanteringar som är kostsamma att anlägga men som sedan de vuxit upp och slutit sig, kräver en låg skötsel. Stenmjölgångarna kräver också en del skötsel men är en förutsättning för att alla som vistas på hospicet ska kunna komma runt på tomten. För att minska skötselbehovet under vintern, kan man avgränsa snöröjningen i trädgården till promenadslingan närmast huset i öster.

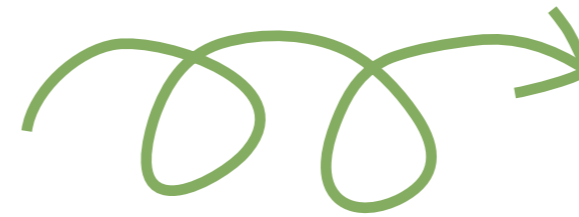
En viktig faktor för skötseln är att anläggsarbetena görs ordentligt. Det man sparar in på i anläggningskostnader får man ofta betala igen mångdubbelt i skötselkostnader. Tex är det avgörande att perenner planteras tillräckligt tätt i ogräsfri jord så att planteringen sluter sig fort och inte hinner invaderas av ogräs. (Om gångarna anläggs ordentligt håller de längre. För en billigare anläggningskostnad kan förslaget "projekteras på plats" utifrån min illustrationsplan och LPP (löses på plats) istället för att kompletta bygghandlingar ska behöva produceras.)

Vegetationsbaserade lekplatser är ofta billigare att anlägga än redskapsbaserade eftersom lekturstrutningen många gånger är en stor utgift vid lekplatsanläggning. Ekolekplatser är inte bara ekologiska, de är ekonomiska också (Lenninger & Olsson 2006, s. 124).

HUR FUNGERADE METODEN?

Arbetsgång

Gestaltningens delar (inventering, analys, program och gestaltning) hänger tätt samman och man kan därför inte jobba isolerat med en särskild del. Även om arbetsgången i teorin kan tyckas vara linjär så är den i praktiken spiralformad.

En cirkulär arbetsprocess med ett mål.

Man växlar mellan inventering, analys, program och gestaltning; för varje varv man jobbar sig framåt får man en djupare förståelse för platsens förutsättningar. I gestaltningen kan man till exempel se att man behöver fördjupa inventeringen och i programmet se att man behöver förtydliga analysen.

Intervjuer

De intervjuer jag gjorde var med Byle Gårds fastighetsförvaltare och några nyckelpersoner i personalen. De har unik kunskap om hur hospicet fungerar och vilka behov patienter och besökare har där. Denna information har varit viktig i arbetsprocessen då mina egna observationer om hur utemiljön används varit knapphändiga, till stor del på grund av årstiden vid platsbesöken. När jag talade med personalen var det mest med olika chefer. Det hade kanske varit bra att också tala med andra anställda. Dock arbetar alla i personalen nära patienterna, så jag anser ändå att jag har fått en rättvisande bild av verksamheten.

Jag övervägde att intervjua besökare och patienter eftersom det hade varit värdefullt att veta deras upplevelser och synpunkter på utemiljön. Jag valde att inte göra det. Med hänsyn till den svåra situation som anhöriga och patienter befinner sig

i ville jag inte tränga mig på.

Platsinventering, Analys & Program

I platsinventeringen och analysen har jag letat efter kvaliteter, brister och möjligheter. Jag har redovisat kvaliteterna och bristerna i analysdelen och möjligheterna i programdelen.

I början av inventeringen tenderade jag att fokusera på platsens brister. Ju längre jag kom i arbetsprocessen ju mer såg jag kvaliteterna och möjligheterna.

Fotoinventeringen har varit till stor hjälp under gestaltningens process när jag behövt påminna mig om hur en viss del av tomten såg ut. Det har dock varit svårt att uppskatta miljöernas storlek utifrån fotografier, särskilt då många är tagna i vidvinkel så att perspektivet blir förvrängt och miljöer verkar större än de är i verkligheten. Därför har jag ofta behövt kontrollmäta på ritningen.

Inventeringen har varit delvis svår eftersom mycket av marken var dold under snön vid mina platsbesök i februari. Men på vintern kunde jag se skogens struktur och lutningar och jag gick runt i den täta skogen, vilket hade varit betydligt svårare under vegetationssäsongen.

Studiebesök

Jag gjorde studiebesök på lekplatser och lekmiljöer i Malmö och Köpenhamn under mars och i Stockholm under juli. Studiebesöken har varit givande. De två första var av mer orienterande karaktär, för att se hur uppskattade lekplatser kan se ut. Mitt tredje studiebesök var på Blockriket och var det som gav konkret inspiration till hur en lyckad skogslekplats kan se ut, vilket är mycket relevant eftersom Byle Gård har en stor oanvänd skogsmiljö.

I Malmö besökte jag flera av stadens uppskattade temalekplatser varav många är lekredskapsbaserade. Dessa platsers koncept har inte passat att applicera på Byle Gårds utemiljö eftersom temalekplatserna är anpassade för många barn och hårt slitage.

Vestamager som jag besökte i Köpenhamn hade miljöer för lek snarare än särskilda lekredskap. Detta förhållningsätt, att fokusera på miljöer för lek istället för på specifika lekredskap, har i stor utsträckning påverkat mitt gestaltungsförslag.

Kännetecknande för Blockriket i Stockholm är att alla tillägg till platsen är inpassade i naturen istället för att naturen anpassats till en samling lekredskap. Platsens förutsättningar har respekterats och kommit till sin rätt i gestaltningen. De tillskott som gjorts i form av till exempel en gunga och klätterställning är organiserade så att man leds ut i naturen vilket inspirerade mig. Härifrån fick jag idén till trädäcksgången i gestaltungsförslaget. Stora delar av Blockriket är

också tillgänglighetsanpassat så att alla kan vara med och leka. Blockrikets gestaltning utnyttjar platsens egenskaper och passar in, istället för att anpassa platsen till lekredskapen.

Personlig reflektion & nya frågor

Jag är intresserad av att arbeta med gestaltning och ville i detta examensarbete lära mig mer om barns utemiljöer och vad som är bra för barn. Att skapa attraktiva och lockande miljöer för barn innebär en friare kreativitet för mig som gestaltare. Jag har fått skapa fritt, inspirerad av de specifika verksamhetsförutsättningar och önskemål som fanns på Byle Gård. Det har känts meningsfullt att bidra till en så fin miljö som möjligt för människor som tillbringar sin sista, ensamma eller tillsammans med sina anhöriga.

Lek behöver inte vara något som endast är förunnat barn. Kreativa miljöer kan vara positiva för alla åldrar. Det jag definierar som lekvänliga miljöer tror jag är bra och stimulerande miljöer för vuxna också. Barns lek och vuxnas kreativitet är synonyma. De skapar oförutsedda idéer, öppnar upp för nya möjligheter och är utom räckhåll för logik (Bergström 1997, refererad i Lenninger & Olsson 2006, s. 51).

Idag särskiljs ofta miljöer för olika åldrar och aktiviteter. Barn ska uppehålla sig på lekplatsen, de äldre på lugna gårdar och medelålders på sina platser. Men för en bättre framtid ur social aspekt bör ålderssegregationen brytas och olika åldrars aktiviteter integreras. Därför har jag velat skapa miljöer där alla åldrar kan trivas tillsammans. Som till exempel fjärilsrestaurangen där gammal och ung kan fascineras tillsammans.

Jag har genom detta examensarbete tittat djupare in i ämnesområdet barns utemiljöer samt hospicemiljöer. Jag har tagit in forskningsbaserad kunskap om hur den viktiga användargruppen barn kan påverka min kreativa process med att utforma utemiljöer och sedan tillämpa detta på ett verkligt objekt.

Några frågor som uppstått på vägen och som inte var möjliga att fördjupa sig inom detta examensarbete är: Är vuxnas miljöer bra för barn? Är barns miljöer bra för vuxna? Kan man göra miljöer där alla trivs tillsammans, eller är det en utopi?

Naturupplevelser är viktiga för barn ur ett uthålligt-samhällsbyggnads-perspektiv. Hur kan vi lära oss att värdesätta naturen och få ett intresserade av att förvalta den om vi inte får det som barn?

Hur gestaltar man en lekmiljö för sjuka barn?

Presentation för Byle Gård

Vid min presentation för Byle Gårde den 12 november 2013 fick jag mycket positiva reaktioner. Konceptet med att tillgängliggöra naturen för alla åldrar var något som både förvaltare och personal uppskattade. Därför kommer delar av mitt förslag att realiseras enligt lösespårsprincipen under 2014.

Till sist

Under detta examensarbete har jag fått vidareutveckla mitt intresse för lekmiljöer utifrån ett holistiskt lekvänlighetsperspektiv, snarare än utifrån föräldraperspektivet att ”lekplatsen ska se prydlig ut”. Erfarenheten av att gestalta miljöer för barn som också ska fungera för alla andra åldrar är ett perspektiv jag kommer bära med mig ut i yrkeslivet. Jag kommer se till att barnens lekmöjligheter tas i beaktning vid utformningen av vår offentliga miljö!

REFERENSER

- Berntsson, Britt (2009). *Äventyrslek i skogslandskap - Blockriket, Årstadal*. Tillgänglig: <http://www.temagruppen.se/Referenser/Park/Blockrikets-aventyrslek-Arstadal/> [2013-07-02]
- Erixon, Hannes (2011). *Parkkaraktärer i Uppsala Stadsträdgård*. Kandidatarbete. Sveriges lantbruksuniversitet, Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för stad och land/landskapsarkitekturprogrammet
- Freeman, Claire & Tranter, Paul (2011). *Children and their urban environment: changing worlds*. London: Earthscan
- Gillham, Bill (2008). *Forskningsintervjun: tekniker och genomförande*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Henoch, Ingela (2011). *Palliativ vård : vad är det?* Tillgänglig: http://www.vardalinstitutet.se/sites/default/files/tr/palliativ/palliativdocs/palliativartikelpdf/palliativ_vard_110805.pdf [2013-05-02]
- Jernberg & Olsson (2013) *Motion av Åsa Jernberg och Per Olsson (båda MP) om skapandet av en god utemiljö för barn i förskola och grundskola*. Stockholm: Stockholms stad. (Dnr: 522-937/2013)

Kommittén om vård i livets slutskede (2001). *Döden angår oss alla: värdig vård vid livets slut : slutbetänkande*. (SOU 2001:6). Stockholm: Fritzes offentliga publikationer Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/27/82/a9b91231.pdf>

Lenninger, Anna & Olsson, Titti (2006). *Lek äger rum: planering för barn och ungdomar*. Stockholm: Formas

Malmö stad (2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö - ett verktyg för planering, utformning och bygglovgranskning* Malmö: Malmö stad. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1b8e7f/Utemilj%C3%B6+vid+f%C3%B6rskolor+i+Malm%C3%B6+dec+2011.pdf> [2012-05-18]

Nationella rådet för palliativ vård (2013-08-08). *Vad är palliativ vård?* Tillgänglig: <http://www.nrpv.se/vad-ar-palliativ-var/> [2013-08-08]

Naturskyddsföreningen (2011-03-15). *Gör din egen fjärrilsträdgård*. Tillgänglig: <http://www2.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/djur-och-natur/vilda-grannar/fjarilstradgard/> [2013-05-02]

Nilsson, Nic (2007). *Planera för utelek*. Karlstad: IPA - Barns rätt till lek

Nyström, Annika (2011). *Stockholms lekparkar: upptäck staden från ett lekperspektiv*. Stockholm: Karneval

Stockholms Läns Landsting (2013-01-15). *Vårdguiden*. <http://www.vardguiden.se/Sa-funkar-det/Halso-och-sjukvard/Narsjukvard/Vard-i-livets-slutskede/> [2013-04-25]

Åberg, Julia (2012). *"Vi har ju en skolgård!" Ett gestaltungsförslag framtaget för och med högstadielärover* Masteruppsats, Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för stad och land/landskapsarkitekturprogrammet

BILAGA 1. BELYSNINGSSKISS

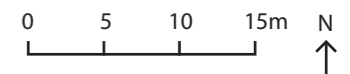
Under arbetets gång har jag kommit att inse behovet av god belysning under dygnets och årets mörka delar. Därför har jag påbörjat en belysningsprincipskiss som inspiration till hur jag kan gå vidare och probbelysa på plats.

Exempel på pollare, vägghängd belysning och trädbelysning.
(Foton: Fagerhult)

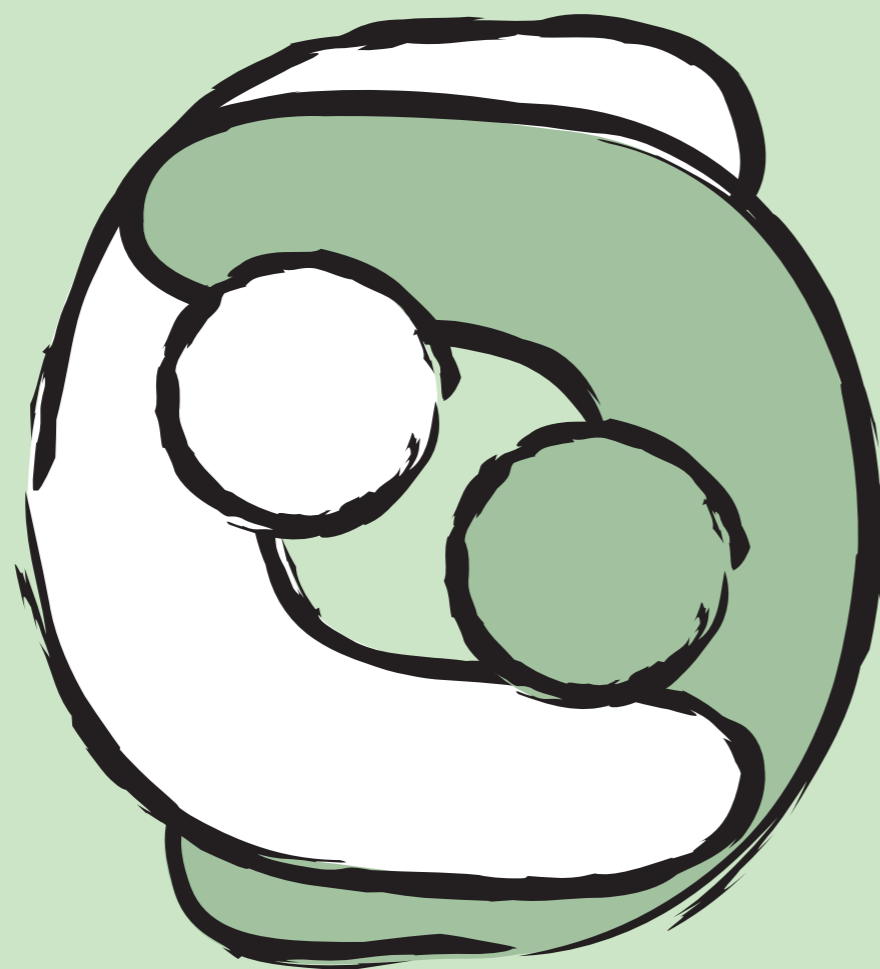
Belysningskiss vinter.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för stad och land

Omfamning

En lekvänlig utemiljö för
Byle Gårds hospice

Hannes Erixon

Avdelningen för landskapsarkitektur
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, Uppsala 2014